HRVATSKI JEZIK 1. – 4. RAZRED

(SKRIPTA)

POVIJEST KNJIŽEVNOSTI

(PREGLED)

HRVATSKI JEZIK

Ponavljanje prethodnih razdoblja (priprema za maturu)

I. KNJIŽEVNOST

1. Podrijetlo i pojam

Književnost je sveukupnost pisanih predložaka, djela, dokumenata, spomenika jednog jezika, naroda, kulturnog kruga, civilizacije

Književnost je zbir tekstova *pedagoškog, filozofskog, religijskog, općenito humanističkog značenja* za razliku od djela uže znanstvene, tehničke ili praktične naravi.

Književnost čine djela tzv. *lijepe književnosti (beletristika), umjetnost riječi.*

Po podrijetlu književnost je *narodna (anonimna, pučka, usmena, nastala putem predaje) ili umjetnička (poznatih autora).*

Književnost se ostvaruje u pojedinačnim jezicima *kao izraz nacionalnoga duha,* pa se proučava kao hrvatska, talijanska, njemačka…
Književnost se ostvaruje u različitim oblicima – rodovima i vrstama, kao *pjesnički* i *prozni govor.*
Stvarana je u različito vrijeme. Stoga govorimo o *klasičnoj, modernoj i suvremenoj književnosti.*

2. KNJIŽEVNI RODOVI

Četiri su književna roda: *lirika, epika, drama* i *diskurzivni književni oblici.*

Lirika – dolazi od grčke riječi *lyra (žičani instrument)*
- nastala je sjedinjenjem *glazbe, glume, govora* i *plesa;*
- subjektivna, iznosi osjećaje *(doživljaj)*, zasniva se na ritmu, odlikuje se kratkoćom vanjske forme, bogatstvom pjesničkih slika i motiva te uporabom stilskih sredstava.

Podjela lirike:

a) prema sadržaju: domoljubne, ljubavne, pejzažne, socijalne, misaone (refleksivne), religiozne pjesme.

b) prema obliku (tradiciji):

- ***ditiramb* –pjesma u kojoj se slavi priroda i život;**
- ***himna* -pjesma posvećena domovini (ranije: nekome/nečemu tko/što je dostojno najvećeg divljenja i poštovanja;**
- ***oda* –pjesma posvećena nekome/nečemu prema kome/čemu osjećamo ljubav, privrženost ili neku drugu vrstu sklonosti;**
- ***elegija* –pjesma u kojoj se izražava žaljenje za nečim nedostižnim;**
- ***epigram* –kratka, satirična pjesma koja svojim zaključkom iznenađuje čitatelja;**
- ***epitaf* – natpis na nadgrobnom spomeniku.**

Epika –dolazi od grčke riječi *epos* (riječ, pjesnička pripovijest);
-objektivna, iznosi *događaj*, koristi se pripovijedanjem i opisivanjem;
-za nju je značajno postojanje likova i dužina vanjske forme.

Podjela epike:

a) epsko-lirske vrste:

- ***poema* –iznosi događaj, sadrži i elemente lirskog izraza;**
- ***balada* –tužnog raspoloženja s tragičnim završetkom;**
- ***romanca* –ljubavnog sadržaja, bez tragičnog završetka;**

b) epsko pjesništvo:

- ***epska pjesma* –kraće djelo u stihovima pripovjednog karaktera;**
- ***ep*–opširnije djelo u stihovima pripovjednog karaktera;**
- ***epopeja* – u epu prikazana djela nekog junaka koji se**

stavlja u službu svog naroda *(nacionalna epopeja);*

c) jednostavni prozni oblici

***Značajke:* oblikuju i izražavaju neku životnu pojavu, a izvorno pripadaju usmenoj književnosti.**

Vrste: -*mit* –na temelju mitskog iskustva govori najčešće o postanku svijeta, bogovima,..;

- ***legenda* –najčešće govori o životu kršćanskih svetaca;**
- ***bajka* –djelo u kojem se isprepliću stvarni i nestvarni događaji;**
- ***basna* –djelo u kojem su glavni likovi životinje, nosioci ljudskih osobina, ima pouku;**
- ***saga* –govori o događajima iz obiteljskog života;**
- ***vic* –kratka jezična tvorevina koja izaziva smiješan dojam;**
- ***zagonetka* –poseban oblik postavljanja pitanja i traženja odgovora;**
- ***poslovica* –u obliku tvrdne izraženo neko životno iskustvo;**

d) složeni prozni oblici: novela, pripovijetka i roman.

Drama: -dolazi od grče riječi *drama* (čin, gluma, igrokaz)
-iznosi *radnju* u dijaloškom smislu i namijenjena je izvođenju na pozornici;
-drama predstavlja književni tekst i scensko djelo, bitno joj je obilježje *dramska napetost* i *dramski sukob.*

Podjela drame:

a) tragedija –dramsko djelo sa sukobima koji na kraju vode do smrti (propasti) glavnog/glavnih junaka.
Nastala je u staroj Grčkoj u vrijeme svečanosti posvećenih bogu Dionisu, kada mu se, uz ples i pjesmu, prinosio *jarac* kao žrtva (grč. tragos= jarac, tragodia= jarčeva pjesma).

b) komedija – dramsko djelo s ugođajem *komičnosti.*

Vrste komedije: *komedija karaktera, intrige (zapleti), situacije, konverzacije(razgovora).*

Podvrste komedije: *farsa, lakrdija, vodvilj.*

c) drama u užem smislu – scenski tekst u kojem se prikazuje ozbiljan događaj vezan za neke osobe i društvenu sredinu. U njoj može biti duhovitosti, ali ne u takvom intenzitetu kao u komediji, te nema tragičan završetak.

Diskurzivni književni oblici

Karakteristike: diskurzivni (*lat. diskurs =govor, razmišljanje)* književni oblici povezuju znanstveni izraz s elementima lirike, epike i drame, a teže poučavanju.
Vrste: *esej*-tekst u kojem se neko znanstveno ili književno pitanje obrađuje na umjetnički način;
ostale vrste: *putopis, dnevnik, memoari, autobiografija, biografija,...*

3. KNJIŽEVNA RAZDOBLJA:

3.1. Antička književnost (grčka, rimska; od 8.st.pr.n.e. do 5.st.)
3.2. Srednjovjekovna književnost (5. do 15.st.)
3.3. Humanizam i predrenesansa (13. i 14. st.)
3.4. Renesansa (14. do 16. st.)
3.5. Barok, klasicizam i prosvjetiteljstvo (17. do kraja 18.st.)
3.6. Romantizam (1800. do 1830.)
3.7. Realizam i naturalizam (1830. do 1890.)
3.8. Modernizam (kraj 19.st.)
3.9. Književnost 20.st.
- **Avangarda, modernistički pravci početka 20.st.**
- **Književnost 1914. do 1929. (suvremena proza, ekspresionizam u hrvatskoj književnosti)**
- **Književnost II. razdoblja (od 1929. do 1952.)**
- **Književnost druge moderne (od 1952. do 1968.)**
- **Postmodernizam (od 1968. do danas)**

ANTIČKA KNJIŽEVNOST
(8.st.pr.n.e. do 5.st.)

1) Grčka književnost
dijeli se na nekoliko razdoblja:

a) Arhajsko razdoblje (750. – 450.pr.n.e.)
Dominantne književne vrste u ovom razdoblju su *epovi* i *lirske* pjesme. U 8.st.pr.n.e. nastaju *Homerovi epovi* Ilijada Odiseja. Homer je bio slijepi pjevač koji je putovao od mjesta do mjesta i govorio svoje stihove.
Lirika se dijelila na *monodijsku* i *korsku.* Predstavnici su *Alkej, Sapfa, Anakreont, Pindar.*

b) Klasično razdoblje (450.-323.pr.n.e.)
Glavno kulturno i književno središte Grčke bila je Atena.

Osobito su razvijene *tragedija* i *komedija.* U ovom razdoblju djeluju i veliki grčki filozofi *Platon* i *Aristotel.*
Najpoznatiji pisci tragedija su *Eshil, Sofoklo, Euripid;* najpoznatiji komediograf je *Aristofan.*

c) Helenističko razdoblje (323.-30.pr.n.e.)
Najpopularnija književna vrsta u tom razdoblju je *epigram*, pojavljuje se i *pastirska pjesma.*
d) Rimsko (carsko) razdoblje (30.pr.n.e.-529.g.)
Grčka se književnost razvija unutar rimske države. Najveću popularnost u tom razdoblju doživljava *roman*

- *Predstavnici grčke književnosti i kratki pregled njihovih djela:*

Homer **– nema mnogo podataka o njegovom životu; pretpostavlja se da je bio slijep i pjevao svoje pjesme putujući od mjesta do mjesta. Sumnja se i u autorstvo *Ilijade* i *Odiseje.* Svi dosadašnji istraživači mogu se podijeliti na *pluraliste*, koji govore o kolektivnom autorstvu i *unitariste*, koji govore o jednom stvaraocu. Pitanje autorstva tih epova u znanosti je poznato kao *homersko pitanje.***

Ilijada – sadržaj je uzet iz priče o Trojanskom ratu između Ahejaca i Trojanaca. Ilij je drugi naziv za Troju. Homer prikazuje 51 dan u završnoj, desetoj godini rata, koji se u antici smatrao povijesnom činjenicom.
Povod rata bila je Parisova otmica Menelajeve žene Helene. Pokretačka snaga djela je *Ahilejova srdžba.* U prvom pjevanju on je povrijeđen Agamemnovom bahatošću kojom mu uzima robinju Briseidu. Zato on odustaje od borbe i ostaje tome dosljedan sve dok mu Hektor ne ubije prijatelja Patrokla. Tada se vraća u borbu, ubija Hektora. Njegov otac, kralj Prijam dolazi moliti za sinovljevo tijelo. Ahilej se smiluje ožalošćenom ocu.
Struktura epa: Ilijada je pisana u heksametrima *(šestomjer: stih koji se sastoji od 6 stopa/ mjera)*, ima 24 pjevanja.

Sofoklo – uvodi u dramu trećeg glumca: napisao je 123 drame, od kojih je sačuvano samo 7. Najpoznatije su mu drame *Kralj Edip, Antigona, Elektra.*

Antigona – Polinik i Eteoklo, dva brata glavne junakinje poginuli su boreći se na različitim stranama. Njihov ujak Kreont, sada vladar, odluči sahraniti Eteokla uz sve počasti, a zabranjuje pokopati Polinika kao izdajnika domovine. Antigona *božje/moralne* zakone stavlja ispred *državnih, iako je Kreont* za taj prekršaj odredio smrtnu kaznu. Njena sestra Izmena iz straha joj se odbija pridružiti. Kreont odluči kazniti Antigonu, ne vidjevši da je narod podržava. To mu pokušava reći i Hemon, njegov sin i Antigonin

zaručnik. Kreont mijenja mišljenje tek dolaskom vrača Tiresija, no prekasno je: Antigona se ubila sama, zatim Hemon, te na kraju njegova majka i Kreontova žena, Euridika. Kreont ostaje živ, ali moralni pobjednik je Antigona.
Djelo problematizira odnos pojedinca i vlasti, odnos prema moralnim i božanskim zakonima, zbog čega je i danas aktualno.

2) Rimska književnost
također se dijeli na nekoliko razdoblja:

- Arhajsko razdoblje (240.-80.pr.n.e.)
U ovom razdoblju osobito je razvijena *komedija.* Najznačajniji komediografi su *Plaut* i *Terencije*.

- Zlatni vijek (80.pr.n.e. – 14.g.)
Književnost je u procvatu. Razvijena je *epika* (poznat je Vergilije, autor epa Eneide, o Eneju, praocu grada Rima), ali i lirske vrste, *elegija* i *epigram* (Katul, Horacije, Vergilije, Ovidije)

- Srebrno razdoblje (14.-117.)
Razvijene su mnoge književne vrste, osobito *roman, basna, epigrami, satire.*

- Kasno carstvo (117. – 476.)
Ovo razdoblje obilježava pomirenje dvaju svjetonazora: rimskog (paganskog) i kršćanskog.

- **Predstavnik rimske književnosti**

Tit Makcije Plaut – Najpoznatije njegove komedije su *Škrtac ili Ćup(Aulularija), Hvalisavi vojnik, sužnji,…*

Škrtac - Starac Euklion čuva blago koje je našao u kućnom ognjištu, no svima se predstavlja kao siromah. Kćer Fedru želi udati za starog Megadora, a ona voli mladića Likonida. Mladićev sluga Strobil krade Euklionu novac…(Završetak komedije je izgubljen, no sve završava sretno: Euklion dobiva novac, a Fedra Likonida.)
Glavni lik komedije je Euklion, koji je opisan kroz svoju osobinu škrtosti, opsjednut je novcem i ne uživa u njegovu trošenju nego gomilanju, te je u neprestanom strahu za taj novac, koji mu je jedini smisao života. Zbog novca zanemaruje kćer, grub je prema slugama, sumnjičav prema bližnjima.

Temu o škrtom starcu od Plauta su preuzeli M. Držić (Skup) i Moliere (Škrtac).

SREDNJOVJEKOVNA KNJIŽEVNOST U EUROPI
(5. do 15. st.)

Obilježja: Književnost ovog razdoblja vezana je za crkvu. Svećenici su zapisivači, prepisivači i prevoditelji. Pišu latinskim jezikom, koji je jezik tadašnje učene Europe. Ovo je razdoblje početka pismenosti i književnosti mnogih naroda, te vrijeme nastanka prvih značajnih nacionalnih epova. Od 4. do 9. st. piše se isključivo na latinskom, a kasnije i na narodnim jezicima.

1. Epika

Nastaju nacionalni epovi i romani.

Veliki nacionalni epovi su:

1) Beowulf, staroengleski ep iz 8.st. Najstarije sačuvano djelo na narodnom jeziku. Govori o junaku Beowulfu, koji pomaže kralju Hrotgaru i ubija močvarno čudovište Grendela;

2) Pjesan o Rolandu, starofrancuski ep iz 10.st., govori o Rolandu, vojskovođi Karla Velikoga koji junački gine zbog izdajstva svog očuha;

3) Pjesan o Cidu, starošpanjolski ep iz 12.st. koji govori o Cidu, španjolskom junaku koji je oklevetan i prognan, ali na kraju uspijeva obraniti svoju čast, te čast svojih kćeri;

4) Pjesan o Nibelunzima, staronjemački ep iz 13.st., koji se sastoji od dva dijela: prvi opisuje podvige, ženidbu i smrt Siegfridovu, a drugi je vezan za dvor kralja Atile i propast burgundskih vladara. Obje se teme povezane likom Kriemhilde, žene Siegfridove i poslije Atiline, koja u prvom dijelu nenamjerno skrivi smrt svoga muža, a u drugom je dijelu krvavo osvećuje ubojstvom vlastite braće.

Srednjovjekovni ideal je hrabri vitez koji se bori protiv sila zla (i prirodnih i natprirodnih) iskazujući svoje junaštvo i veličinu.

Romani srednjega vijeka pišu se u stihovima i obrađuju teme iz antičke književnosti (Roman o Troji, Roman o Aleksandru, Roman o Tristanu i Izoldi).

Roman o Tristanu i Izoldi - obrađuje poznatu legendu o ljubavi koja završava tragično, njihovom smrću. Oni nisu mogli ozakoniti i ostvariti svoju ljubav jer se Izolda trebala udati za Tristanova strica, kralja Marka. Tristan očajan odlazi u rat i u jednoj je bitci teško ranjen, posljednja mu je želja vidjeti Izoldu. Na obali čeka da je njegovi prijatelji brodom dovezu. Ipak umire, nakon što mu žena koja ga voli laže da Izolda ne dolazi. Tristan umire, dolazi Izolda, od tuge umire i ona. Pokopali su ih odvojeno, ali je preko noći narasla kupina i povezala njihova dva groba. Drugog dana posjekli su kuoinu, ali se dogodilo isto. To čudo objavili su kralju Marku i on je naredio da se kupina više ne siječe.

2. Lirika

U 11.st. u južnoj Francuskoj javljaju se trubaduri – plemići, pjesnici i skladatelji (današnji kantautori) koji su pjevali o viteškoj ljubavi prema uzvišenoj i nedostižnoj gospi. U službi trubadura

(trobar – pronalaziti, izmišljati glazbu i stihove) često su bili žongleri (franc. jongleur =šaljivac) , koji su postali njihovi pratioci i samostalni izvođači njihovih djela. Žongleri su inače bili putujući pjevači i svirači, mnogostruki zabavljači koji su se bavili pjesništvom i glazbom, plesom, glumom, te izvodili mađioničarske trikove i točke s dresiranim životinjama.

Trubadurska poezija se razvila i u Njemačkoj u 14. i 15.st., a njihovi trubaduri su se zvali minnesangeri (minne –ljubav, sanger – pjevač), čija je lirika prožeta mistikom i simbolikom, ponekad i moralizatorska.

3. Drama – u staroj Grčkoj, uz tragediju i komediju, postojao je i mim, kao poseban oblik pučkog kazališta. Mim postoji i u srednjem vijeku, a izvode ga žongleri i histrioni (putujući glumci). U 15.st. iz mima se razvijaju farse i sotije.
Farsa uzima temu iz svakodnevnog života, prikazuje bračne probleme, sudsku praksu. Najznačajnija je sačuvana farsa iz 15.st. o meštru Pathelinu, odvjetniku koji nasamari bogatog trgovca.
Sotije se pojavljuju u dvorskim krugovima; to su predstave u kojima su glavni likovi dvorske lude koje su oštro kritizirale društvene pojave.

Od 9.st. izvode se liturgijske drame na latinskom jeziku, osobito za Uskrs i Božić; te prikazuju poklonstvo triju kraljeva, rođenje Kristovo,… Kasnije u liturgijske drame ulaze i svjetovni motivi, te se počinju izvoditi na narodnom jeziku ispred crkve, a te poluliturgijske drame nazivaju se crkvena prikazanja.

Crkvena prikazanja dijele se na misterije (pokazuju muku Kristovu), mirakule (legende o životima svetaca) i moraliteti (moralno poučavanje).

4. Diskurzivni oblici

Od filozofa u ovom razdoblju osobito je značajan sv. Aurelije Augustin (354.-430.), najpoznatije mu je djelo Ispovijesti, njegova duhovna biografija.

5. Prijevodi

Jedan od najvažnijih svećenika ovoga doba je sv. Jeronim, koji je preveo Bibliju na latinski jezik (Vulgata).

HRVATSKA SREDNJOVJEKOVNA KNJIŽEVNOST

1) Vremenski okvir

Hrvatska srednjovjekovna književnost počinje s pojavom pismenosti (8. st.) i traje do 15. stoljeća. Kao početak ovog razdoblja uzima se 8. st. jer se pretpostavlja da je u to vrijeme bilo tekstova, iako nisu sačuvani.

Ovo je razdoblje stvaranja hrvatskoga kraljevstva – hrvatske državnosti (X. St.), prihvaćanja kršćanstva, uključivanja u zapadno - europski kulturni i duhovni krug.
Krajem 15. st. dolazi do humanističko – renesansnog preobražaja.

2) Ćirilova i Metodova djelatnost

Ćiril i Metod dolaze na poziv moravskog kneza Rastislava (9./10. st.) širiti kršćanstvo među Slavenima. Prevode najznačajnije crkvene knjige na općeslavenski književni jezik na osnovici jednog narječja iz okolice Soluna. Sastavljaju i pismo – glagoljicu.

3) Nositelji (prepisivači, prevoditelji)

Nositelji književnog života (književne djelatnosti) bili su svećenici (pripadnici crkvenih redova – benediktinci i franjevci), te svjetovni svećenici.
Među nositeljima crkvenog života ističu se glagoljaši (popovi glagoljaši) čuvari crkvenostarohrvatskog jezika. Oni su prepisivali i prevodili tekstove iz zapadnoeuropskih izvora (latinskog, talijanskog, češkog) i time Hrvatsku uključili u zapadnoeuropski duhovni obzor.

4) Jezik i pismo

Prvi tekstovi pisani su glagoljicom, hrvatskim pismom koje su smatrali svetim. Glagoljicom su se služili i svjetovni ljudi (feudalni gospodari). Jezik je crkvenostarohrvatski. Narječje je čakavsko s elementima štokavskoga i kajkavskoga.

5) Književni rodovi

Hrvatska srednjovjekovna književnost razvila je *lirsko pjesništvo, dramu i epske vrste* (pripovijetku i roman). Književnost u širem smislu čine i neknjiževni (nebeletristički) tekstovi (liturgijski i biblijski tekstovi, pravni spisi, praktični tekstovi, listine, zakonici, statuti i sl.).

Hrvatska književnost srednjega vijeka ima značajke prema kojima se uključuje u europski kulturni krug a istodobno očituje vlastite nacionalne značajke.

a) Proza

- povijesni tekstovi

Bašćanska ploča **iz 1100. g. pronađena je u Jurandvoru pokraj Baške na otoku Krku; zapis o darivanju zemljišta od strane kralja Zvonimira crkvici sv, Lucije. To je zapisao otac Držiha. Na ploči se nalazi i podatak da je opat Dobrovit zidao crkvu sa svoje devetoro braće. Ploča je pisana uglatom glagoljicom i hrvatskom redakcijom staroslavenskog jezika (u staroslavenski prodiru elementi hrvatskog jezika).**

Ljetopis popa Dukljanina **nastao je sredinom 12. st. i sadrži rodoslov dukljanske dinastije. Pretpostavlja se da je spis najprije napisan slavenskim jezikom koji je u svojoj starosti na latinski preveo neki dukljanski svećenik. U 14. st. je na splitskom području s latinskog preveden na hrvatski. Pritom su dodani neki dijelovi iz hrvatske povijesti, taj se dio naziva** ***Hrvatska kronika.*** **U tom dijelu nalazi se i predaja o pogibiji kralja Zvonimira.**

Zapis popa Martinca **nastao je 1493. g. Pop Martinac pisao je u Grobniku** ***glagoljski brevijar,*** **koji se u znanosti naziva** ***Drugim novljanskim brevijarom i čuva u Novom Vinodolskom.*** **Dok je pisao zbila se bitka na Krbavskom polju (9. rujna 1493.). Zbog toga Martinac ostavlja prigodan zapis o ovoj bitci koja daje potresnu sliku stanja u Hrvatskoj zbog turskih osvajanja.**

- pravni tekstovi

Vinodolski zakonik sastavljen je u Novom Gradu 6. siječnja 1288. g. Kralj Andrija II. Darovao je dotad slobodnu vinodolsku općinu krčkom knezu Vidu i njegovim potomcima. Zbog toga je u novonastaloj situaciji trebalo normirati pravne odnose.

- romani

Od romana značajni su prijevodi Romana o Troji ***(Rumanac trojski)*** **i romana o Aleksandru** ***(Aleksandrida).*** **Rumanac trojski preveden je s talijanskog jezika oko 1300. g. Sadrži priču o rođenju i mladosti Parisa, Prijamova sina. U priču je uključeno još nekoliko epizoda: suđenje trima božicama, otmica Menelajeve žene Jelene, trojanski rat – pad Troje. Autor je nepoznat. U oblikovanju romana slijedi grčke priče i** ***Ilijadu.***

- poučna proza

Lucidar **je enciklopedija srednjovjekovnog znanja pisana u obliku dijaloga između učenika i učitelja. U dijalogu se tematizira teološki i prirodoslovni sadržaj.**

Prevedena je s latinskog na njemački, s njemačkog na češki, s češkog na hrvatski. Prevodi je *hrvatski glagoljaš* u 12. st. na *čakavsko narječje,* s dosta crkvenoslavenskih elemenata.

b) poezija

Najstariji zapis božićne pjesme *Va se vrime godišća* datira iz 15. st. U primorskim gradovima razvila se posebna vrsta lirike – *pohvalne molitve, pučke litanije* po uzoru na latinske i talijanske pjesnike. Najpoznatija među njima je *Šibenska molitva* ili *Gospina pohvala* – najstariji latinički tekst na hrvatskom jeziku. Tekst je zapisao *fra Pavle Šibenčanin* 1347. g., autor je nepoznat glagoljaš.

Primjer *satirične pjesme* je pjesma *Svit se konča* koja govori o pokvarenosti svećenstva koje ne slijedi duhovne vrijednosti, zadovoljava samo tjelesne prohtjeve te uništava svakoga tko je drukčiji od njih.

Za srednjovjekovno pjesništvo važne su i *laude* – pokorničke i pohvalne pjesme koje su pjevale *bratovštine* (udruženja pučana u srednjovjekovnim dalmatinskim gradovima). Iz njih su se razvile dramatizacije *kršćanskih misterija* i *srednjovjekovnih legendi.*

c) drama

Osim lirskih i epskih tekstova, hrvatska srednjovjekovna književnost obuhvaća i *dramske tekstove*. Ta *prikazanja* ili *skazanja,* ondašnje je gledateljstvo rado gledalo. Bili su to *dramatizirani biblijski tekstovi, dramatizacije legendi o svecima i dijaloške pjesme.*
Od *dramskih tekstova* najpoznatiji je *Muka svete Margarite* iz 15. st., *dramatizirana latinska legenda* o Margariti koja radije umire u mukama nego da prijeđe na vjeru svog mučitelja – *Olibrija.*

HUMANIZAM I PREDRENESANSA U EUROPI

I. Trajanje : 13., 14. stoljeće

II. Značajke

1. **Prijelaz iz srednjeg vijeka u novo doba**

Razdoblje europske umjetnosti i kulture XIII. i XIV. st. izražava *nove poglede na život, novo shvaćanje svijeta i čovjeka* koje se najcjelovitije očituje u umjetničkim djelima.

To je *prijelaz iz srednjeg vijeka u novo doba, iz «jeseni srednjeg vijeka» u proljeće novoga doba, predrenesansnoga doba, doba humanizma.*

Razvija se građansko društvo koje zamjenjuje viteški stalež. Već od XI. st. u talijanskim gradovima Veneciji, Pizzi, Genovi i dr. oblikuje se građanski sloj koji razvija nove oblike društvenoga, kulturnoga i gospodarskoga života.

2 Znanstvena otkrića

Usporedo s društvenim i gospodarskim promjenama nastaju promjene u *kulturnom* (znanstvenom i umjetničkom) životu. U znanosti se primjenjuju nove metode (induktivno-empirijska). Dolazi do revolucionarnih otkrića, koja potkopavaju temelje *srednjovjekovnoga dogmatizma.*
Nositelj nove znanstvene orijentacije bio je *Roger Bacon* (oko 1214. – 1294.), engleski filozof i znanstvenik koji se služi eksperimentalnom metodom. *Nikola Kopernik* (1473.-1543.) utemeljuje heliocentrični nazor (Sunce je središte svijeta), *Kepler* utvrđuje zakone o kretanju planeta, a *Galileo Galilei* (1564.-1642.) zakone padajućih tijela.

3 Novi svjetonazor

Građansko društvo napušta *srednjovjekovni životni nazor* / *svjetonazor* (pasivnost, sklonost trpljenju, u očekivanju zagrobnog života, prihvaćanje crkvenih tumačenja kao istinitih, bez provjeravanja).
Novi svjetonazor* temelji se na *optimizmu, aktivizmu, kritičnom odnosu prema svijetu, intelektualnoj znatiželji i želji za uživanjem u zemaljskim ljepotama (hedonizam).
U oblikovanju *humanističkog i predrenesansnog svjetonazora* građanstvo se nadahnjuje novim znanstvenim spoznajama, novim oblicima društvenoga i gospodarskoga života, te bogatom duhovnom baštinom antike.
Predrenesansni pisci i umjetnici proučavaju *antičke pisce i filozofe*, te se nadahnjuju njihovim idejama i načinom izražavanja.
Zemaljski život* i *čovjek* postaje središtem zanimanja svekolike *duhovne djelatnosti.

4Umjetnički izraz predrenesansnoga doba

Književnost napušta alegoričnost, didaktičnost, moralističke teme. Čovjekovo duhovno oslobađanje znači i njegovo zanimanje za *vlastiti unutarnji svijet, ljepotu prirode i ovozemaljski život.*

***Dante Alighieri, Francesco Petrarca* i *Giovanni Boccaccio* utemeljitelji su *novovjekovne književnosti.* U njihovim djelima sažeto je iskustvo srednjovjekovne književnosti, ali se najavljuje i *novo doba* s drugačijim svjetonazorom.**

Dante Alighieri(1265.-1321.)

Najveći *talijanski nacionalni pjesnik* koji svojim književnim djelima šalje čovječanstvu univerzalnu poruku o miru na zemlji, jedinstvu svih ljudi, pravdi i čovjekovoj zemaljskoj sreći.
U svom najznačajnijem djelu *Božanstvena komedija* sakupio je cjelokupno znanje iz teologije, astronomije, književnosti, mitologije, politike, fizike i povezao ga sa svojom sudbinom prognanika, domoljuba, vjernika, učenog čovjeka i zaljubljenika.

Božanstvena komedija

1) Tumačenje naslova

Prema srednjovjekovnoj poetici tako se nazivalo *pripovjedačko djelo u stihu napisano jednostavnim, svima razumljivim jezikom , koje započinje tužno, a završava sretno.*
Pridjevom *božanstvena* htio se naglasiti *uzvišeni sadržaj.*

2) Jezik

Djelo je pisano *firentinskim narječjem* koje postaje temelj talijanskoga književnoga jezika.

3) Struktura djela

«Božanstvena komedija» se sastoji od 3. dijela: *Pakao, Čistilište* i *raj.* Svaki dio ima 33 pjevanja, ali ukupno ih je 100 jer je jedno pjevanje uvodno.
***Dante* se na početku nađe u mračnoj šumi što je *alegorija grješnog života.* Da bi se spasio od opasnih zvijeri koje su mu se ispriječile na putu, odluči slijediti *Vergilija* (simbol razuma i Danteov uzor).**

Francesco Petrarca(1304.-1374)

Danteov suvremenik Petrarca izrazio je *duh novog doba* u *«Kanconijeru»*, pjesničkoj zbirci na talijanskom jeziku koja se sastoji od 366 pjesama, uglavnom soneta.

1) Struktura

Zbirka se dijeli na dvije cjeline:

a) pjesme ispjevane za Laurina života
b) pjesme nastale nakon Laurine smrti

Pjesme su raspoređene tako da pokažu *kronološki tijek pjesnikove ljubavi,* kao i njegov duhovni razvitak od *čisto fizičkih do duhovnih stremljenja.*
Kanconijer* po prvi put u povijesti lirske poezije predstavlja cjelovito djelo koje registrira *unutarnji svijet jednog čovjeka.

2) Laura – simbol

U liku Laure Petrarca je ostavio ne samo spomenik voljenoj ženi, već i *trajni simbol težnje prema nedostižnoj ljepoti,* koja se pred kraj Kanconijera sve više pretvara u *nebesku.*

3) petrarkizam

Mnogim je piscima *Petrarca* bio pjesnički uzor, a pisanje pjesama na Petrarcin način zove se *petrarkizam*. Pisci uglavnom opjevavaju svoju ljubav prema *prekrasnoj, uzvišenoj ženi* koja je savršenstvo, ali pjesnicima ne uzvraća ljubav, te oni pate i liju suze. Oni u toj patnji uživaju jer im je *nadahnuće* za umjetničko stvaranje. Mnogi od njih oponašaju i Petrarcin stil – koriste slične poredbe, metafore i pjesničke oblike.

Giovanni Boccaccio (1313.-1375.)

Boccaccio je napisao «Decameron» («knjiga deset dana»), koji sadrži stotinu novela zaokruženih jedinstvenim okvirom.

1) sadržaj

Pisac započinje pripovijedanje *realističnim opisom pošasti kuge u Firenci 1348. g.* No, njegova reakcija na strašni događaj nije mistična skrušenost i pesimizam, već naprotiv – *himna vitalnoj snazi mladosti i neuništivosti prijateljstva.* Zato on zamišlja da se u jednoj crkvi sastalo sedam djevojaka i tri mladića. Da bi im brže prošlo vrijeme svatko od njih svaki dan treba ispričati jednu priču na temu koju zadaju «kralj» ili «kraljica» bezbrižnog skupa. Npr. priča o hirovima *Fortune* (sreće), priče o tragičnim ljubavima, o velikim i plemenitim djelima, o brzim i duhovitim odgovorima,…

RENESANSA U EUROPI

I. **Trajanje: sredina 14. do kraja 16.st. (Italija, zatim Španjolska, Francuska, Engleska, Njemačka, Austrija,…)**

II. **Značajke:** **riječ *renesansa* dolazi od franc.** *renaissance* **, što znači** *preporod, ponovno rođenje.*

Mijenja se čovjekov način razmišljanja i javlja se:

- **zanimanje za ljepotu prirode i čovjekova unutrašnja proživljavanja**
- **zanimanje za život općenito**
- **pronalaženje uzora u antičkoj književnosti**
- **promjena načina života i razmišljanja na koju utječe: *razvoj gradova, nastajanje građanske klase, nova znanstvena i zemljopisna otkrića.***

III. **Znanstvena otkrića**

Renesansa je primala stalne poticaje u ozračju velikih otkrića. Najznačajnija su *Kolumbova putovanja i otkrića, putovanja Vasca de Game i Magellana* koja su ostvarila nove vidike. Znanstvena i tehnička dostignuća posebno su utjecala na brzinu razmjene misli. Npr. Gutenbergov stroj za tiskanje omogućio je vrlo brzo širenje knjiga. Anatomija i kirurgija postizale su izvanredne uspjehe.

IV. **Književnost**

U književnom stvaralaštvu u razdoblju renesanse ponovno se pojavljuju odavno zaboravljeni književni oblici: *ep, lirska pjesma, satira, epigram, ... ali i komedija, drama, poslanica.* Stvara se uglavnom na narodnom jeziku, unatoč povećanom zanimanju za grčki i latinski. Tematika književnih djela tiče se svagdašnje čovjekove zbilje, ističe se duševna ljepota i snaga, radost ovozemaljskog života i čovjekova vječna nadanja u bolji svijet.

Najveći predstavnici renesanse su *Ludovico Ariosto, Francois Rabelais, Miguel Cervantes i William Shakespeare.*

1) **Ludovico Ariosto , talijanski predstavnik renesanse, autor je epa *«Bijesni Orlando»*, koji se sastoji od 46 pjevanja, a temeljni mu je sadržaj borba kršćana i Saracena u blizini Pariza. U djelu se isprepliću ljubavna tematika i pustolovine kršćanskih i saracenskih vitezova.**

U ovom je djelu, silnom ironijom, Ariosto promijenio odnos prema srednjovjekovnom viteštvu ističući pojedinačnu osobnost, ljude s odrednicama renesansnoga čovjeka. Pomiješao je prošlost i sadašnjost, uzdigao pravo na životnu radost, proslavljenim povijesnim osobama pripisao normalne ljudske slabosti.

2) **Francois Rabelais, francuski predstavnik, u svom romanu *«Gargantua i Pantagruel»*zagovara oslobođenje ljudskog tijela i duše od srednjovjekovnih stega, veliko povjerenje u prirodu i neograničen napredak. «Divovstvo» je simbolično; začeo bi se divovski svijet.**

3) **Miguel de Cervantes, španjolski predstavnik, autor je romana *«Don Quijote»* u kojem je glavni junak tragičan lik (jer je poludio: pomiješao je stvarnost i maštu), ali i uzvišen (jer želi promijeniti svijet, uništiti nepravdu). Način koji odabire da bi ostvario svoj uzvišeni stil je viteška borba. Na kraju shvaća svoju glupost i umire sa spoznajom o nemogućnosti promjene svijeta i o promašenosti svoga života.**
***Cervantes* je svojim prvim novovjekim romanom označio prekretnicu u odnosu prema sukobu mašte i zbilje.**

4) **William Shakespeare, engleski predstavnik, veliki je pjesnik i dramatičar, autor brojnih tragedija (*Hamlet, Kralj Lear, Machbeth,…), komedija (Ukroćena goropadnica, Na tri kralja, …), romanci (Zimska priča, Romeo i Julija), povijesnih drama (Richard II., Richard III., Henrik IV.,…), te zbirke pjesama (Soneti).***
***Shakespeare* je najbolji tragičar u povijesti svjetske književnosti, u svoja je mnogobrojna djela s velikim brojem likova nastojao unositi zbiljski život, predstaviti što istinskije dušu suvremenog čovjeka, pa je za svoja djela preuzimao priče iz antike, srednjovjekovlja i suvremenog doba, predaja i legendi. Renesansna načela življenja i umjetničkog stvaranja izvanredno su oživotvorena u svim njegovim djelima.**

Hamlet – tragedija o danskom kraljeviću Hamletu koji od očeva duha saznaje da on nije umro prirodnom smrću, nego ga je ubio brat Klaudije. Nakon toga kraljević se oženio Hamletovom majkom, a bratovom ženom. Od tog susreta s očevim duhom Hamlet živi samo za osvetu. Najprije se pravi ludim, a kralj i kraljica to ludilo tumače Hamletovom ljubavlju prema Ofeliji, kćeri dvorskog savjetnika Polonija.

Nakon što s glumcima pripremi predstavu *Mišolovka ili Ubojstvo Gonzaga,* hamlet uviđa da je Duh govorio istinu; potom ubija Polonija koji, skriven iza zavjese, sluša njegov razgovor s majkom. Stric ga odluči poslati u Englesku – u smrt, ali Hamlet se uspijeva spasiti i vraća se. U međuvremenu se Ofelija utopila, a Laert (Ofelijin brat) se želi osvetiti Hamletu.

Na kraju svi pogibaju: Laert i Hamlet u dvoboju, kraljica popije otrovano vino, a stric umire od uboda zatrovanog mača. Hamlet umirući moli prijatelja Horacija da ispriča svijetu pravu istinu.
Hamlet je, kao lik, osjetljiv i plemenit, u dvojbi kako se boriti protiv zla. Osveta postaje osnovni smisao njegova života, ona potiskuje ljubav prema Ofeliji, izaziva u njemu čak i mržnju prema ženama koje nisu vjerne i kojima se ne može vjerovati (kao i njegovoj majci). Jedino svijetlo u njegovom životu prijateljstvo je s Horacijem, koje dokazuje da pozitivne ljudske vrijednosti još nisu nestale.

Svijet koji pokazuje Hamlet je zao, pun zapletenih odnosa, mjesto u kojem se pojedinac teško snalazi. Problemi s kojima se čovjek suočava su: *osveta, ubojstvo, ljubav, prijateljstvo, preljub, brak, vlast,…* Dakle, Hamlet govori o nama i našoj stvarnosti.

RENESANSA U HRVATSKOJ

I. Trajanje: **16.st., gradovi uz more (Dubrovnik, Zadar, Split, Šibenik, Hvar,… zbog utjecaja Italije i zbog toga što nije bilo turskih osvajanja). Osobito je pogodan za razvoj književnosti i umjetnosti bio Dubrovnik, koji je sačuvao samostalnost i slobodu.**

II. Književnost

1. Lirika

Mnogi su hrvatski pjesnici toga doba pisali po uzoru na Petrarcu (o ljubavi prema prelijepim gospama koje im tu ljubav ne uzvraćaju, o svojoj patnji i nemoći da savladavaju osjećaje, te nastojanjima da preko umjetničkog dijela ostave spomenik ljubavi), te ih nazivamo hrvatskim petrarkistima.¸To su bili Šiško Menčetić, Džore Držić, Hanibal Lucić, Mavro Vetranović.

Hanibal Lucić **u svojoj pjesmi** ***Jur nijedna na svit vila*** **nabraja detalje ljepote voljene žene i kako ta ljepota utječe na druge. Na kraju moli Boga da je sačuva od prolaznosti i smrti.**

Mavro Vetranović **piše misaone pjesme, te u pjesmi** ***Moja plavca*** **uspoređuje svoj život sa splavi koja traži smirenje i pronalazi ga u okrilju Boga i vjere.**

Renesansni duh u Dubrovniku pridonio je stvaranju pokladnih pjesama. Šaljive pjesme bile su namijenjene običnom puku, a pisali su ih Nalješković i Pelegrinović.

Renesansni oblik komuniciranja među pjesnicima bilo je ***dopisivanje pjesničkim poslanicama.*** **U poslanicama pjesnici predstavljaju sebe, svoju obitelj, svoje okruženje, … Najviše su pisali poslanice: Nikola Nalješković, Hanibal Lucić, Petar Hektorović,…**

Najvažniji predstavnici ***duhovno-religiozne lirike*** **su: Marko Marulić, Juraj Šišgorić,…**

2. Epika

Epsko pjesništvo pisalo se sjevernije od Dubrovnika, npr. u Splitu i Zadru, zbog veće prijetnje Turaka.

Marko Marulić, otac hrvatske književnosti, **piše na latinskom i hrvatskom jeziku. Na hrvatskom piše poznati ep** ***Judita*** **(kopija), pjesmu** ***Molitva suprotiva Turkom*****, a na latinskom** ***ep Davidias.***

Petar Hektorović **napisao je epski spjev *Ribanje i ribarsko prigovaranje* o ribarenju s dvojicom ribara – Nikojem i Paskojem. Djelo sadrži opis trodnevnog putovanja od Hvara do Nečujma na Šolti. U djelu je Hektorović zabilježio dvije *bugarštice (starinske hrvatske usmene balade dugoga stiha)* i dvije pučke lirske pjesme. Zato ga smatramo *prvim našim folkloristom.***

Brne Karnarutić **u svom epu *Vazetje Sigeta grada* govori o obrani Sigeta i junačkoj smrti Nikole Zrinskog.**

Petar Zoranić **je napisao Planine, prvi roman u starijoj hrvatskoj književnosti koji govori o Zoranićevu putu u planine kamo odlazi da bi se izliječio od ljubavne boli, ali na kraju shvaća da bit života nije u tjelesnim užicima, nego u pobožnosti i duhovnim vrijednostima. Zoranić govori i o aktualnoj stvarnosti, stao je u obranu hrvatskoga jezika.**

3. Drama

Hanibal Lucić **je autor *Robinje,* jedne od prvih hrvatskih srednjovjekovnih drama.**
Marin Držić **autor je brojnih komedija *(Dundo Maroje, Skup,...),* farse*(Novela od Stanca)* i jedne tragedije *(Hekuba).***

«Dundo Maroje» **-** komedija započinje Prologom *negromanta* (čarobnjaka) Dugog Nosa koji govori da je putujući svijetom u Starim Indijama sreo *«ljude nazbilj»(prave ljude; tihe, mudre, razumne) i «ljude nahvao» (loše, ništavne, zle).* Ti su ljudi izmiješani u svim zemljama, oni se međusobno sukobljavaju u svakodnevici kako će se sukobiti u komediji.
«Ljudi nahvao» su pohlepni, rastrošni, sebični ili razvratni, ali nesposobni i intelektualno bezizražajni (Po Držiću, dubrovačka vlastela).
«Ljudi nazbilj» su bistri, duhoviti, snalažljivi, inteligentni i sposobni.
Sadržaj: Dundo Maroje dolazi u Rim u potrazi za sinom Marom koji je trebao trgovati, a umjesto toga troši očeve dukate na kurtizanu Lauru. S Marojem dolazi i njegov sluga Bokčilo koji uvijek gunđa jer bi stalno jeo i pio, a škrti Maroje mu to ne dopušta. Maro troši novac ispunjajući sve Laurine skupe prohtjeve, a njegov sluga Popiva se udvara Petrunjeli, Laurinoj sluškinji. U nastojanju da sina vrati kući Maroju pomaže Pomet, sluga Uge Tudeška, njemačkog plemića koji je također zaljubljen u Lauru. Sve završava sretno prema Pometovoj zamisli (peti čin je ostao nedovršen, ali ga je dopunio M. Kombol): Pomet dobiva Petrunjelu, Laura (za koju se otkriva da je Mandaljena – kći njemačkog plemića) Uga Tudešaka, Maroje plaća Marove dugove, a Maro se vraća zaručnici Peri kojoj je umrla teta u Dubrovniku ostavivši joj nasljedstvo.

Pomet – tipičan renesansni čovjek: Jedini *«čovjek nazbilj»*u komediji je Pomet – sluga, ali tipičan renesansni čovjek koji ističe da je uzalud i pamet i talent i hrabrost i obrazovanje ako pojedinac nije virtuoz koji će svojom spretnošću i inteligencijom okrenuti sreću u svoju korist. A sreća su užici – jelo, piće, ljubav i – novac.

BAROK, KLASICIZAM I PROSVJETITELJSTVO u Europi

I. BAROK – naziv dolazi do portugalske riječi *barocco* (vrsta bisera nevelike vrijednosti i nepravilna oblika). Time se naglašavalo da je stil neobičan i bez posebnog značenja.

Barok je stil u graditeljstvu, slikarstvu, kiparstvu, glazbi i književnosti.

Trajanje: kraj 16. do sredine 18. st.

Značajke: bogata kićenost, majstorsko gomilanje ukrasa, pobožni naglasci, reprezentativan i dekorativan sjaj, razigrana duhovitost, raskošna i neobična metaforika.

Religiozna tematika – ponovni ulazak religiozne tematike u književnost posljedica je protureformacije ili katoličke obnove (reakcije katoličke crkve na protestantizam odnosno reformaciju koju pokreće Martin Luther želeći reformaciju katoličke crkve; zahtjeva da svećenici žive skromno, da se bogoslužje obavlja na narodnom jeziku i da se vjeruje samo onome što stoji u Svetom pismu). Protureformacijom katolička crkva želi iskoristiti književnost za prenošenje svojih ideja i povratak grješnika u krilo crkve.

Najznačajniji predstavnici:

1. Lirika

1.1. Talijanska književnost – Giambattista Marino je začetnik pjesničkog smjera *marinizma* koji odlikuje naglašena uporaba neobičnih motiva, složenih i neobičnih metafora i zvučnih ponavljanja. Autor je mitološkog spjeva Adonis.

1.2. Španjolska književnost – Luis de Gongora je začetnik pjesničkog smjera *gongorizma* zasnovanog na starim španjolskim pučkim oblicima (romancama).

2. Epika

2.1. Talijanska književnost – Torquato Tasso, talijanski pjesnik, autor epa Oslobođeni Jeruzalem u kojem u 20 pjevanja pjeva Prvi križarski rat koji je trajao od 1096. do 1099. i završio oslobađanjem Jeruzalema. Tematika je bila u duhu protureformacije, ali i aktualna s obzirom na tursku opasnost. U djelu se isprepliću povijesni događaji s ljubavnim zapletima i fantastičnim događajima (anđeli, čarobnjaci,...). Vođa križarskog pohoda bio je vojvoda Goffredo, a među njegovim vitezovima osobito su se isticali Tancredi i Rinaldo. Ideja: Jedinstvo kršćana u prošlosti trebalo bi biti uzorom razjedinjenim kršćanima Tassovog doba.

2.2. **Španjolska književnost – Pedro Calderon de la Barca,** **španjolski pisac, autor drame Život je san s mnoštvom refleksija o prolaznosti i nestalnosti svega, o snazi razuma, o odgoju, o sudbini, o snu i stvarnosti. Zaključak je da je život stvarno san koji se brzo raspline te umjesto ovozemaljskih vrijednosti, treba tražiti trajne duhovne vrijednosti.**

II. KLASICIZAM – smjer koji je javlja u Francuskoj u 17. st.

U klasicizmu više nije bitna kvantiteta(gomilanje i opsežnost), nego *kvaliteta razmišljanja* (utjecaj Descartesove filozofije racionalizma). Napušta se barokna kićenost, a zalaže se za jasnoću stila (sve mora biti jasna i skladna cjelina), savršenstvo forme i uzvišen govor.

Uzor klasicizmu je *antička književnost*; sam naziv dolazi od latinske riječi *classici scriptores («pisci prvog reda», antički pisci).* U klasicizmu je važna *filozofija racionalizma* (pitanja i probleme čovjekove egzistencije racionalisti istražuju oslanjajući se na razum, tj. vlastite spoznajne mogućnosti).

Najznačajniji predstavnici:

1. **Teoretičar klasicizma je Boileau koji u svom djelu *«Pjesnička umjetnost»* savjetuje piscima da prije nego što počnu pisati nauče ispravno misliti. Pjesnici moraju zavoljeti razum da bi im od njega djela stekla slavu i vrijednost.**
2. **Tragičari Jean Racine (Fedra) i Pierre Corneile (Cid) u svojim djelima vračaju se *antičkim uzorima*, govore o razapetosti likova između ljubavi i dužnosti (Cid), odnosno između strasti i krivnje (Fedra). U oba djela se u skladu s racionalizmom naglašava potreba racionalističkog razmišljanja, a osuđuje kršenje društvenih normi i običaja.**
3. **Najznačajniji predstavnik klasicizma je francuski komediograf Jean Baptiste Poquelin – Moliere, autor brojnih komedija (Škrtac, Mizantrop, Škola za žene,...)**

Škrtac je komedija karaktera nastala po uzoru na rimskog komediografa Plauta. Škrtac je stari Harpagon koji skriva svoj novac, pravi se siromašan, a toliko je opsjednut novcem da mu je na prvom mjestu. Zbog toga zapostavlja osjećaje i ljubav prema djeci smatrajui ih, kao i sve ostale, opasnošću za svoj novac. Harpagon se čak želi oženiti djevojkom u koju je zaljubljen njegov sin, a kad mu ukradu škrinjicu postaje očajan. Završetak je ipak sretan, nakon mnogih peripetija, jer svi dobiju ono što žele: Harpagon škrinjicu, a njegova djeca ljubav.

Moliere u ovom djelu govori o gubljenju plemenitosti zbog škrtosti, osuđuje takvo ponašanje i upozorava da škrtost deformira ljudski karakter.

III. PROSVJETITELJSTVO – opći kulturni građanski pokret u europskim zemljama 18. st. Započeo je u Engleskoj, a najpotpunije je ostvaren u Francuskoj. Jedinim obrascem ponašanja smatra se razum, ističe se znanstveni duh i učenost, kao i potreba prosvjećivanja naroda.

Predstavnici i djela: Za ovo razdoblje osobito su značajni *Voltaire*, *Diderot* i *Rousseau*. Voltaire je autor romana *«Candide ili optimizam»* u kojem se ruga Leibnizovoj filozofiji optimizma. Candide putujući upoznaje taj *«dobar svijet»*: ratove, ubojstva, inkviziciju,… te uviđa da je svijet zao, a u sitnim stvarima leže sreća i zadovoljstvo. Pojedinac ne može promijeniti svijet, ali u okviru svog malog života može biti sretan. Diderot je pokretač francuske *Enciklopedije* u kojoj su obuhvaćena sva znanja, te razmišljanja samog pisca o moralu i društvenim odnosima. Rousseau je preteča romantizma svojim romanom *«Julija ili Nova Heloiza»* zbog naglašene sentimentalnosti.

BAROK I PROSVJETITELJSTVO U HRVATSKOJ

I. BAROK – traje tijekom 17. stoljeća, vezan je za protureformaciju (katoličku obnovu) kojom se nastoji suzbiti protestantizam. Osnovan je isusovački red koji u svojim školama širi duh katoličke obnove. Prve takve škole osnovane su u Varaždinu, Požegi, Zagrebu (1607.)

Hrvatsku književnost baroka možemo podijeliti na nekoliko krugova, obzirom na područje stvaranja književnih djela:

1. Dalmatinsko-dubrovački krug

Predstavnici: *Ivan Gundulić(ep «Osman», pastirska igra «Dubravka», poema «Suze sina razmetnoga»), Junije Palmotić (melodrama «Pavlimir», tema iz Ljetopisa popa Dukljanina), Ivan Bučić Vučić (zbirka «Plandovanja» u petrarkističkoj tradiciji, ali i s baroknim obilježjima: refleksije o prolaznosti, metafore, kontrasti,…), Ignjat Đurđević (zbirka pjesama «Pjesni razlike», poema «Uzdasi Mandalijene pokornice»)*

Ivan Gundulić: Suze sina razmetnoga (poema)

Tema djela preuzeta je iz Lukina evanđelja, a govori o izgubljenom sinu koji se skrušeno vraća ocu nakon što je potrošio novac od imanja, a on ga prima u svoje okrilje. Djelo je religijska barokna poema koja se naziva i *plačem*, jer se govori o grješniku koji se plačući kaje. Poema ima tri

dijela (plača): *Sagrješenje, Spoznanje, Skrušenje.* Završno pomirenje razmetnog sina s ocem označava i pomirenje s Bogom. To je *alegorijska poruka* svima koji su skrenuli s pravog puta u protestantizam da se mogu vratiti u krilo Crkve i da će im biti oprošteno. Obilježja Gundulićeva stila su brojne metafore, poredbe, refleksije o prolaznosti života, kontrasti,… (moguće je govoriti i o nekom drugom Gundulićevom djelu po izboru)

2. Ozaljski krug pisaca

Predstavnici ovog kruga su Petar Zrinski (prevodi s mađarskog ep svoga brata Nikole *«Adrianskoga mora sirena»*), Fran Krsto Frankopan (zbirku pjesama *«Gartlic za čas kratiti»* piše u zatvoru u Bečkom Novom Mjestu; prevodi i Molierova djela), Ana Katarina Zrinski (molitvenik *«Putni tovaruš»).*

Zrinsko-Frankopanska urota

Zrinski i Frankopani bili su hrvatski plemići koji su se istaknuli u borbi protiv Turaka. Nikola Zrinski pobijedio je Turke braneći svojom vojskom Novi Zrin u Međimurju te spalivši Sulejmanov most kod Osijeka. Petar Zrinski potukao je tursku vojsku kod Otočca. Usprkos oduševljenju, europski vladari – točnije, austrijski vladar Leopold I. sklapa s Turcima sramotni Vasvarski mir. Hrvatski velikaši sa Zrinskim i Frankopanom na čelu od tada žele oslobođenje i od Turaka i od Austrije. Da bi se oslobodili Austrije, pregovaraju s mnogim vladarima (francuskim, mletačkim), ali u tome ne uspijevaju. Na kraju su spremni i na sporazum s Turcima. Uviđajući da neće uspjeti, odlaze u Beč nadajući se oprostu od kralja. Nakon istrage proglašeni su veleizdajnicima i osuđeni na smrt. Pogubljeni su 30. travnja 1671. u Bečkom Novom Mjestu.

Ana Katarina Zrinski je nakon muževe smrti lišena svih dobara te s najmlađom kćerkom dospijeva u jedan samostan u Grazu. U veljači 1672. Katarinu razdvajaju od kćerke Zore Veronike koju odvode u samostan u Celovcu. Ne mogavši to podnijeti, Katarina umire 16. 11. 1673. u Grazu.

3. Kajkavski krug pisaca

Isusovac Juraj Habdelić autor je religijsko-moralizatorskog djela *Zrcalo mariansko*, crkvene propovijedi *Pervi oca našega Adama greh*, te kajkavsko-latinskog rječnika *Dictionar.*

4. Slavonski krug pisaca

Isusovac Antun Kanižlić značajan je po svom epu *Sveta Rožalija,* stihovanoj pripovijesti o Rožaliji, svetici iz Palerma.

5. Djelatnost vjerskih redova

a) Isusovci – uz spomenute *Jurja Habdelića* i *Antuna Kanižlića*, djeluju i leksikografi *Jakov Mikalja*, autor hrvatsko-talijansko-latinskoga rječnika *Blago jezika slovinskoga;* i *Juraj Križanić*, misionar, zalagao se za jezik kojim je i pisao – *sveslavenski*, mješavinu staroslavenskoga, ruskoga i hrvatskoga.

b) Pavlini – *Pavlinski zbornik* je rukopisni zbornik pjesama na kajkavskome koje su se pjevale tijekom liturgije. *Ivan Belostenec* autor je dvojezičnoga kajkavsko-latinskog rječnika *Gazophylacium (Riznica).*

c) Franjevci – U Bosni, gdje su franjevci razvili književnu i kulturnu, djeluje *Matija Divković*, autor nabožnih tekstova *Beside*.

II. PROSVJETITELJSTVO – javlja se u 18. stoljeću; književnost u ovom razdoblju ima *moralno-didaktički karakter* i uviđa se značenje *prosvjete i kulture*, te se književnim djelima želi *prosvijetliti narod.*

Tituš Brezovački je autor dviju kajkavskih komedija *Diogeneš* i *Matijaš grabancijaš dijak,* u kojima glavni likovi upućuju na poroke koji postoje u njihovim sredinama (prijevare, potkupljivosti, laži, pohlepa, praznovjerje,..), a koje treba kazniti i iskorijeniti.

Matija Antun Relković je autor djela *Satir iliti divji čovik* u kojem satir u desetercima govori Slavoncušto treba promijeniti u svom načinu života i kakve su štete od zaostalih turskih običaja. Osnovni preduvjeti napretka su obrazovanje i marljivost, te pobožnost.

Andrija Kačić Miočić napisao je *Razgovor ugodni naroda slovinskog,* zbirku sastavljenu od epskih pjesama u desetercu i proznih tekstova. Kačić na štokavštini opjevava povijesne događaje, osobito o borbi s Turcima, kako bi politički i moralno osvijestio hrvatski narod. Djelo je bilo popularno zbog stila koji podsjeća na narodno pjesništvo.

Matija Petar Katančić autor je zbirke stihova *Jesenji plodovi,* na latinskom i hrvatskom jeziku. Osobito je značajan po tome što je preveo Bibliju na hrvatski jezik, objavljenu 1831. godine.

ROMANTIZAM U EUROPI

I. Trajanje: **romantizam je općekulturni i umjetnički pokret koji se javlja potkraj 18.st., a punu afirmaciju doživljava između 1800. do 1830.**

II. Društveno-politička situacija: **Romantizam se javlja u vrijeme velikih društvenih promjena, npr. Francuske revolucije (1789.), Napoleonov uspon, ratovanja, poraz. Sve je to utjecalo i na životni nazor u kojem čovjek više ne vjeruje u sklad života kako ga je prikazao klasicizam, odriče se ideala o vrhunskoj vlasti razuma i traži uporište u *emociji i jakom individualizmu.***

III. Značajke:

- **suprostavljanje klasicizmu**
- **oslanjanje na maštu i osjećaje**
- **individualizam**
- **pesimizam (nastao iz nesklada osobnih i društvenih interesa)**
- **isticanje prirode u kojoj romantičari pronalaze spas za svoju «ranjenu»dušu (oni bježe u prirodu koja im postaje zamjena za ljudsko društvo odnosno pejzaž je odraz stanja pjesnikove duše)**
- **javljanje pojma *svjetska bol* ili romantičarskog pesimizma**
- **jačanje općenitog zanimanja za nacionalnu povijest i folklor**

IV. Tematika:

- **okultna(nedokučiva) i mistična (tajanstvena) tematika (*E. A. Poe*)**
- **intimne teme (*Alphonse de Lamartine, J.W.Goethe*)**
- **nacionalno-povijesni tematski krug (*V. Hugo*)**
- **daleki nepoznati krajevi (*G.G. Byron*)**
- **odmetništvo i sukob sa zakonom (*F. Schiller***

V. Preteče romantizma:

1) **Francuska: Začetke romantizma nalazimo u djelima francuskog prosvjetitelja *J. J. Russoa (Julie ili Nova Heloiza; Ispovijedi)***
2) **Njemačka: Pojavljuje se predromantičarski pokret *Sturm und Drang (oluja i nagon).* Unutar tog pokreta razvijaju se *J. W. Goethe* i *F. Schiller.***
3) **U Engleskoj je predromantizam prepoznatljiv u zanimanju za *folklor*, u nastanku pjesništva *grobljanskog ugođaja* i u *tzv. gotičkom romanu(mračno-fantastičnom romanu čija se radnja zbiva u egzotičnim zemljama).***

V. Književne vrste:

Lirika ulazi u ostale književne rodove, osobito u epiku, pa tako nastaje *poema* koju su romantičari osobito njegovali.

Pojavljuje se i *umjetnička bajka (H. C. Andersen) i povijesni roman (V. Hugo i W. Scott).*

VI. Predstavnici i djela:

1) **Njemačka književnost: *Johann Wolfgang Goethe – Patnje mladog Werthera, Dr. Faustus,..;Friedrich Schiller – Razbojnici; Johann Gotfried Herder, sakupljač narodnih pjesama(i Hasanaginice u Goetheovu prijevodu).***
2) **Engleska književnost: *George Gordon Byron – Hodočašće Childea Harolda; William Wordsworth-Narcisi,…***
3) **Francuska književnost: *Alphonse de Lamartine – Jezero, Victor Hugo – Jadnici,…***
4) **Ruska književnost: *Mihail Jurjević Ljermontov – Junak našeg doba, I. Sergejević Puškin – Jevgenije Onjegin,…***
5) **Američka književnost: *Edgar Allan Poe – Crni mačak, Gavran,…***

JOHANN WOLFGANG GOETHE (1749.-1832.)

Rođen je u Frankfurtu na Maini u uglednoj i obrazovanoj obitelji. Studirao je pravo u Leipzigu, a snaga njegove pjesničke ličnosti najviše dolazi do izražaja u *lirici*. Od 1775.g. boravi na weimarskom dvoru obavljajući različite državničke dužnosti.

Patnje mladog Werthera – roman je pisan u epistolarnoj formi (u obliku pisama prijatelju) koji prikazuje hipersenzibilnog, maštanju sklonog i umjetnički nastrojenog pojedinca koji uživa u prirodi, želi slobodu, ne poštuje društvene konvencije, a zbog nesretne ljubavi život završava samoubojstvom.

Werther se na prvi pogled beznadno zaljubi u Lottu, koja mu se ukazuje kao anđeo milosrđa, okružena dječicom, svojom mlađom braćom i sestrama. Cijela njena obitelj obasipa Werthera pažnjom i simpatijama. No, Lotta je zaručena za Alberta. Werther je pokuša zaboraviti, promijeniti svoj život, odlazi poslom u drugi grad. No, sve je beznadno. Saznaje da su se Lotta i Albert vjenčali, ponovo dolazi, posjećuje ih, no Lotta ga moli da više ne dolazi. On piše oproštajna pisma, posuđuje Albertove pištolj i ubije se. Opteretivši ih krivicom, Werther samoubojstvom kažnjava prvenstveno sebe.

Werther je tipičan romantičarski lik ispunjen *«svjetskim bolom»,* koji je postao uzorom Getheovih suvremenika.

EDGAR ALLAN POE (1809. – 1849.)

Rođen je u Bostonu. Bio je dijete putujućih glumaca koji umiru od tuberkuloze kada je imao samo dvije godine. Nakon toga dospijeva u obitelj imućnog trgovca. Na sveučilištu započinje Poeov

neuredan život: opijanje, kartanje, zaduživanje,... Zatim ga upisuju na vojnu akademiju iz koje biva izbačen. Zatim odlazi teti u Baltimore i ženi se svojom malodobnom sestričnom Virginiom. Žive od novinarstva i u siromaštvu. Virginija umire od bolesti 1847., a Poe dvije godine kasnije.

Crni mačak – Pripovijetka prikazuje ljudsku sklonost zlu, nanošenju zla bez pravog motiva. Nastranost i zlo su najiskonskiji poriv ljudskog srca, a ovdje se javljaju u različitim oblicima: kao mrzovoljnost, razdražljivost, bezobzirnost, okrutnost i na kraju hladnokrvno ubojstvo. Crni mačak je materijalizacija pripovjedačeve zle ćudi i u njemu se javlja želja da je uništi. Vješala na mačkovu trbuhu upozoravaju ga da je zločinac, ali i da će biti kažnjen. Mačak pobjeđuje, ali i pravda – zlo će biti kažnjeno (policija zahvaljujući mačku otkriva pripovjedačev zločin).

HRVATSKI NARODNI PREPOROD

(romantizam u Hrvatskoj)

I. **Trajanje:** **Hrvatski narodni preporod traje od 1830. do 1860. godine. Osim književnosti i kulture, pokret obuhvaća gospodarstvo i politiku.**

II. **Značajke:** **Pokret započinju mladi intelektualci koji se školuju u Beču ili Pešti, gdje se zanose idejom sveslavenstva (panslavizam), idejom o ujedinjenju svih južnih Slavena. No, shvaćaju da prije političkog ujedinjenja trebaju jezično ujediniti Hrvate. Njihova najveća zasluga je stvaranje jedinstvenog književnog jezika na štokavskoj osnovici.**

III. **Ostvarenja:**

1. **Ostvareni su jedinstveni književni jezik i pravopis**
2. **Početak novije hrvatske književnosti**
3. **Osniva se Matica ilirska i narodne čitaonice**
4. **Osnovana je Katedra za hrvatski jezik**

IV. **Predstavnici, pisci, djela:**

1. **Ljudevit Gaj**

- **idejni i stvarni nositelj pokreta**
- **1830. izdaje «Kratku osnovu horvatsko-slavenskog pravopisanja», u kojoj uvodi dijakritičke znakove (č, ž, š)**
- **1835. pokreće «Novine horvatske» sa sadržajem političkog i gospodarskog karaktera, te s književno-**

zabavnim djelom «Danica horvatska, slavonska i dalmatinska» (kasnije se nazivaju i Novine ilirske s Danicom ilirskom, te opet u Novine horvatske, zbog zabrane ilirskog imena);

2. Stanko Vraz

- **Slovenac, pravim imenom Jakob Frass**
- **Piše pjesme, putopise, kritike, članke o jeziku**
- **Djela: Đulabije, Gusle i tambure (pjesme); Put u gornje strane (putopis).**
- **U pjesničkoj zbirci «Đulabije», svojoj najpoznatijoj zbirci pjesama, povezuje dvije ljubavi – ljubav prema ženi (Ljubici Cantilli) i ljubav prema domovini. Đulabije dolaze od turske riječi đul= *crvene jabuke mirisne poput ruže;* ovdje su jabuke pjesnikovi osjećaji koje poklanja voljenoj ženi.**
  ***Struktura:* Prva dva dijela zbirke nastala su za Ljubičina života, druga dva nakon njene smrti. Stih je *poljski krakovjak* (šesterački katreni s rimom *abcb).* Vraz je bio i urednik književnog časopisa «Kolo».**

3. Ivan Mažuranić (1814.-1890.)

Rodio se u Novom Vinodolskom, poznat kao književnik i političar; bio je *prvi hrvatski ban pučanin.* Po zanimanju je bio odvjetnik.

Djela: pisao je pjesme, napisao je 14. i 15. pjevanje «Osmana», politički spis «Hrvati Mađarom», a najpoznatiji je po svom epu «Smrt Smail-age Čenjgića» (vidi kopija)

4. Ostali predstavnici: Pavao Štoos, Matija Mažuranić, Petar Preradović, Antun Nemčić, Ivan Kukuljević Sakcinski,…

REALIZAM U EUROPSKOJ KNJIŽEVNOSTI

I. **Trajanje: Realizam u europskim književnostima traje od 1830. do 1870. godine.**

II. **Značajke: Dolazi od lat. riječi *res realis= stvaran;* upućuje na zanimanje pisaca za društvenu stvarnost sa svim njenim dobrim i lošim stranama (*suvremeni, kulturni, društveni, gospodarski, politički i moralni život).* U književna djela uvode se ljudi iz svakodnevnog života i svih slojeva društva. Detaljno se opisuje sredina i svi trenuci koji utječu na *moralno i psihološko oblikovanje lika (npr. Dostojevski – Zločin i kazna).* Realistični pisci nastoje**

prenijeti i autentičan govor likova (žargon, dijalekt), prikazati prostor u kojem se kreću *(opisi interijera imaju socijalnu pozadinu). Likovi teže za društvenim usponom i kritički se odnose prema stvarnosti* (npr. H. de Balzac- Otac Goriot).

III. **Književne vrste: Realizam , prije svega, afirmira društveni roman (društvo je predmet piščeva interesa, u njegov vidokrug ulaze svi društveni slojevi, jer se društveni problemi najbolje mogu iznijeti u složenom i opsežnom obliku, kao što je roman).**

IV. **Predstavnici i djela:**

- **ruski (Nikolaj Gogolj – Kabanica; Ivan Sergejevič Turgenjev – Lovčevi zapisi, Očevi i djeca; Fjodor Mihajlovič Dostojevski – Zločin i kazna, Braća Karamazovi, Idiot; Lav Nikolajevič Tolstoj – Ana Karenjina, Rat i mir, Uskrsnuće;**
- **francuski (Honore de Balzac – Ljudska komedija, Gustav Flaubert – Gospođa Bovary;**
- **engleski (Charles Dickens – Oliver Twist, Velika očekivanja,...)**

1) **Fjodor Mihajlovič Dostojevski (1821.-1881.)**
Ruski romanopisac svjetskog glasa. Rođen u Moskvi, sin liječnika. Studirao je vojno inženjerstvo na Vojnoj akademiji u Sankt Peterburgu. Osuđen je na smrt kao pripadnik «kruga socijalista Petraševskog», a pomilovan prije samog izvršenja kazne (zamjena za smrtnu kaznu: pet godina robije i četiri godine progonstva u Sibir). Na povratku iz progonstva mijenja političke nazore, prihvaća kršćanstvo kao temelj svog života i rada.
Uz mnoštvo pripovijesti i romana piše raznovrsne članke, osvrte, uređuje časopise. Neizmjeran je njegov utjecaj na modernu književnost, posebno na pripovjednu prozu (prethodnik modernog monološko-asocijativnog romana).

Zločin i kazna – Raskoljnikov, siromašni petrogradski student, odluči ubiti lihvaricu Aljonu Ivanovnu smatrajući je utjelovljenjem nemoralnosti društva. No, s njom ubije i njezinu sestru Lizavetu, koja se našla u krivo vrijeme na krivom mjestu. Ubojstvom Aljone on želi osloboditi jedne «uši», smatrajući sebe neobičnim čovjekom kojem je to dopušteno učiniti. Naime, Raskoljnikov dijeli ljude na obične i neobične. Prvi moraju živjeti u pokornosti i nemaju pravo

kršiti zakon, dok drugi imaju pravo dopustiti savjesti da preskoči neke zapreke; kad žele ostvariti spasonosnu ideju za cijelo čovječanstvo.

No, ubivši starice Raskoljnikov psihički «ubija» i sebe. Nakon ubojstva pratimo njegovu unutarnju borbu, razmišljanja i previranja. Budući da ne može smiriti i savladati svoju savjest, priznaje zločin. Osuđen je na robiju u Sibiru kamo ga prati Sonja.

Sonja je prva osoba kojoj Raskoljnikov priznaje zločin smatrajući da su oboje zločinci – ona je počinila zločin nad svojim tijelom i postala prostitutka. Razlog njena «zločina» je potreba da spasi obitelj od gladi. Usprkos prostituciji Sonja ostaje pobožna, skromna, dobra, puna ljubavi i razumijevanja za svoje bližnje. Zahvaljujući njezinoj podršci i vjeri, Raskoljnikov doživljava unutarnju promjenu koja je nagoviještena na kraju dijela (prihvaćanje vjere i ljubavi). Vjera i ljubav temeljne su vrijednosti koje će u njegov i Sonjin život unijeti smisao.

2) Lav Nikolajevič Tolstoj (1828.-1910.)

Ruski pripovjedač i dramatičar. Rođen u Jasnoj Poljani u staroj plemičkoj obitelji. Školuje se u Sankt Peterburgu. Od rane mladosti iskazivao je nezado-voljstvo svojom okolicom, kritizirao vlasništvo (zemlje) i nastojao uspostaviti moralnije odnose između plemića i kmetova. Putovao je po zapadnim zemljama i vratio se razočaran građanskim društvom. Stalno se nastanjuje u Jasnoj Poljani i bavi se pedagoškim radom, uzdizanjem seljaka, posvećuje svojoj obitelji i književnom poslu.

Tolstojev bogat književni rad (veliki romani, pripovijesti, članci, drame, rasprave) i ideologija značajno su utjecali na europsku misao i književnost krajem 129. i početkom 20.st.

Ana Karenjina – «Sve sretne obitelji sretne su na isti način, a svaka nesretna nesretna je na svoj način»: osnovna tema romana je problem braka.

Brak Ane i Karenjina temelji se na poštovanju. Ona živi u iluziji sretnog braka, koju ruši Vronski. Ona prema Vronskom osjeća istinsku ljubav, odlučuje žrtvovati ugled, napušta muža i sina da bi ostvarila osobnu sreću. Vremenom se zbog nenaklonjenih okolnosti udaljuju (ne smije ići u društvo, viđati sina), te ona bira smrt kao jedini izlaz.

Brak Doli i Oblonskog, Anina brata, temelji se na navici. Oblonski sreću pronalazi u kartanju i ljubavnim aferama, a Doli u obitelji s djecom. Kada saznaje da je muž vara s guvernantom, ona je povrijeđena, ali pristaje ostati u braku zbog djece.

Brak Kitty i Levina prikazan je kao idealan brak: miran život na selu, harmoničan i lijep.

Moto romana «Osveta je moja i ja ću je vratiti» uzet je iz Biblije i govori nam da čovjeku osveta donosi nesreću, a jedini koji na nju ima pravo je Bog.

Tolstoj je u ovom romanu prikazao rusko visoko društvo, koje je osudio odnoseći se prema pripadnicima aristokracije s ironijom i prijezirom.

NATURALIZAM U EUROPSKOJ KNJIŽEVNOSTI

I. **Trajanje: Naturalizam traje od 1870. do 1890. godine. Javlja se u Francuskoj odakle se širi u druge europske zemlje.**

II. **Utjecaji: Na razvoj naturalizma utječe razvoj prirodnih znanosti, te «teorija miljea» kritičara Hyppolyta Tainea prema kojoj je čovjek biološko biće određeno *naslijeđem, sredinom (socijalnom) i trenutkom (vremenom).***

III. **Značajke: Naziv dolazi od latinske riječi *naturalis* što znači *prirodan*. Književnici ovog razdoblja nastoje uvesti *znanstvene metode* u književnost, nastojeći više biti znanstvenici nego umjetnici. Moraju otkrivati *bolesti društva (prikazuju najniže društvene slojeve)*, kako bi se ono lakše izliječilo. Tematski ih zaokupljaju problemi zločina, duševne bolesti, nastranosti zato se s njima povezuje pojam *«estetika ružnoće».***

IV. **Predstavnici i djela: Guy de Maupassant – Na vodi(novela); Emile Zola – Therese Raquin, Nana, Germinal (romani).**

REALIZAM U HRVATSKOJ KNJIŽEVNOSTI

I. Trajanje: Od 1880. do 1895. ili od 1881. do 1892. godine

Prema mišljenju nekih povjesničara književnosti početna godina realizma je 1880. kad se pojavljuje nekoliko književnika novog književnog naraštaja, a prema mišljenju drugih to je 1881. – godina Šenoine smrti. Isto tako, završnom godinom neki smatraju 1895. kada su studenti iz protesta prema Khuenu Hedervaryju spalili mađarsku zastavu na Trgu bana Jelačića , a drugi 1892. kada je objavljena Matoševa pripovijetka *Moć savjesti* koja nagovještava modernu.

II. Značajke:

- **građa iz suvremenog života**
- **socijalna tematika**
- **uzročno-posljedični slijed događaja**
- **likovi su socijalno-psihološki motivirani;**

IV. Teme:

- **propadanje plemstva (V. Novak, K. Š. Gjalski, E. Kumičić)**
- **povijesne teme (K. Š. Gjalski, E. Kumičić)**
- **odnos sela i grada (J. Kozarac, A. Kovačić, V. Novak)**
- **psihološka tematika (J. Kozarac);**

V. Regionalna tematika:

- **zagorska (A. Kovačić, K. Š. Gjalski)**
- **slavonska (J. Kozarac)**
- **istarsko-primorska (E. Kumičić, V. Novak, S. S. Kranjčević)**

VI. Pisac, djelo (može i dr. pisac, po izboru):

Vjenceslav Novak: Posljednji Stipančići (roman)

1. Tema djela: roman o propasti senjske patricijske obitelji Stipančić

2. Likovi – sadržaj djela: *Ante Stipančić* predstavlja lik strogog i patrijahalnog oca koji sve svoje imanje i nade ulaže u sina, a kćerku potpuno zanemaruje. Propada u svojim političkim nastojanjima, te umire slomljen vlastitim materijalnim, poslovnim neuspjesima i sinovljevim moralnim padom. *Lucija* mu prije smrti pokušava dokazati svoju vrijednost i iznosi svoje mišljenje, ali bez ikakvog uspjeha. On se ne mijenja, tj. ne uviđa svoju nepravednost.

Lucija Stipančić je tragičan lik jer se ne može ostvariti i dokazati u strogoj patrijahalnoj obitelji u kojoj je zapostavljena samo zato što je žensko dijete. Slama je i ljubav prema *Alfredu* (Jurjevu prijatelju), koji ju je zaveo i napustio. Ona je oboljela od tuberkoloze, a jedino što je održava na životu bila su Alfredova . No, ta pisma nije pisao *Alfred*, nego *Martin Tintor* koji je u nju bio zaljubljen, a na lažna pisma je pristao na *Valpurgin* nagovor. Kad to otkrije, Lucija umire, shrvana bolešću i bolom.

Valpurga Stipančić također umire u bijedi, kao prosjakinja. Ona je u brak stupila vrlo mlada, prihvaćala je sve što je dolazilo od muža, te iako je uviđala nepravilnosti njegovih odgojnih postupaka, nije imala snage oduprijeti se.

Juraj Stipančić nije ostvario očekivanja svoga oca, a na očevo ulaganje u njega uzvratio je ravnodušnošću, napuštanjem vlastite obitelji i odnarođenjem.

3. Problemi u djelu: Osim općeljudskih problema (problem odgoja, roditeljske ljubavi, osobne sreće, odnosa pojedinca i društva), djelo prikazuje i prodor *ilirskih ideja*u Senj, te odnarođivanje stanovništva (nacionalno-politički aspekt teme) i propadanje plemstva, uspon građanstva, lihvarenje. Zbog svega toga roman ima značajke *psihološkog, povijesnog i socijalnog* romana.

MODERNIZAM U EUROPSKOJ KNJIŽEVNOSTI

I. Trajanje: Obuhvaća posljednja dva desetljeća 19.stoljeća. Javlja se u Francuskoj, a kasnije širi i na ostale zemlje Europe. Naziva se i *novi romantizam.*

II. Značajke: U ovo vrijeme u europskoj književnosti zbivaju se važne promjene; odbacuje se prevelik utjecaj znanosti (realizam i naturalizam), a zagovaraju se osjećaji, mašta, intuicija, zanimanje za unutarnja čovjekova proživljavanja.

III. Utjecaji: Povijesna prekretnica dogodila se ponajprije u pjesništvu, a zatim u prozi i dramskoj književnosti. Na pjesništvo utječe *Edgar Allan Poe,* na prozu *F. M. Dostojevski,* te na dramu *H. Ibsen i A. Strindberg.*

IV. Smjerovi modernizma

Modernizam možemo podijeliti na četiri smjera, a unatoč razlikama *zajedničko im je uzdizanje ljepote kao zadaće i svrhe umjetničkog stvaranja.*

smjerovi	značajke	predstavnici

PARNASOVCI **umjetnički pokret u Francuskoj, nazivaju se po planini Parnas u Grčkoj, obitavalištem muza boga Apolona. Izdaju pjesničke zbirke «Suvremeni Parnas».**	**- kult savršene forme** **- larpurlartizam (umjetnost radi umjetnosti)** **- depersonalizacija pjesništva** **- izbjegavanje suvremene tematike**	**Leconte de Lisle (začetnik i teoretičar parnasovaca)** **Sully Prudhomme** **Jose Maria de Heredia**
DEKADENCIJA **- označava fazu književno-umjetničkog razvoja simbolizma** **- franc. decadance =opadanje, propadanje, nazadovanje** **- ima odjeka diljem Europe, ali uskoro je zamjenjuje simbolizam** **-časopis «Dekadent»**	**- duboko nezadovoljstvo i osjećaj propadanja postojeće zapadne kulture, tjeskoba, beznađe, briga za formu i stil**	**TheophileGautier** **Paul Verlaine** **Charles Baudelaire**
SIMBOLIZAM **- javlja se 80-tih godina 19.st.** **- Jean Moreas objavljuje simbolistički manifest** **- prethodnik simbolizma je Edgar Allan Poe**	**- nastoje predstaviti *dušu stvari*, pritom se služe sim-bolima, nastoje sjediniti *pjesništvo* i *glazbu,* te sačuvati *tajanstvenost* u pjesništvu**	**Arthur Rimbaud** **Paul Verlaine** **Charles Baudelaire**
BEČKA MODERNA **- umjetnički pokret u Beču koji se javlja potkraj 19.st.** **- u Beču se odvija bogat umjetnički život**	**- javlja se u svim umjetnostima (kiparstvo, slikarstvo, arhite-ktura, književnost,...)** **- utjecaj impresionizma**	**Herman Bahr, ideolog bečke moderne** **Arthur Schnitzler**

Charles Baudelaire (1821. – 1867.)

Francuski pjesnik i kritičar, jedan od začetnika modernog pjesništva u svijetu. Rođen u Parizu, sin 60-godišnjeg filozofa, koji se bavio i slikarstvom. U njegovoj šestoj godini umire mu otac. Majka mu se preudala za budućeg vojnika i generala s kojim je Charles bio vječno u sukobu. Kao 18-godišnjak priključuje se književnicima *bohemima u pariškoj latinskoj četvrti.* Obitelj ga

šalje u Indiju, on se vraća, traži dio nasljedstva, provodi se kao bogati bohem; obitelj mu sudski zabranjuje trošenje novca, te ubuduće živi siromašno. Svoj sukob sa očuhom projicira na sukob sa cijelim svijetom. Izdaje zbirke pjesama *«Cvijetovi zla» i «Spleen Pariza».*

Za razliku od romantičarskog pjesništva koje govori o *ljubavi* kao o najuzvišenijem ljudskom osjećaju i *prirodi* kao utočištu za vlastitu dušu, *Baudelaire* veliča tjelesnu ljubav, strast, ne ističe ljepotu prirode, a pjesme mu nisu osobne ispovijesti.
Osjećaji koje prepoznajemo su: *očaj, mržnja, prkos, prijezir ili oduševljenje(najgore je biti ravnodušan).*On traži *ljepotu u ružnoći,* ali istodobno traži *uzdizanje idealne ljepote* – apstraktne i božanske.
Pjesme: *Albatros, Suglasja, Stranac.*

HENRIK IBSEN (1828.-1906.)

Norveški dramatičar, zaslužan za razvoj europske moderne drame. Rođen u Skienu, školuje se u domovini, ali gotovo 30 godina života provodi u inozemstvu. Prvim pjesmama i dramama pripada romantici. Brak i društveni položaj žene izazov su njegovoj analizi u *komediji ljubavi*, ali najuspješnije u *Nori ili Lutkinoj kući.*

Nora/Lutkina kuća – psihološka drama u kojoj nema osobite dramske akcije, naglasak je na psihološkim događajima, drama se odvija između dvoje ljudi (Helmera i Nore) i u njima samima.
Drama prikazuje proces samoosvješćivanja glavne junakinje Nore koja osam godina živi u braku sa Torvaldom Helmerom u iluziji sreće (briga za djecu, kuću, muža), ali tih osam godina živi u laži ne želeći priznati mužu da je krivotvorila očev potpis posudivši novac da bi mu spasila život. No, čovjek od kojeg je posudila novac (Krogstad) traži od nje da zamoli muža (koji je postao direktor banke) da ga ne otpusti s posla (on je činovnik u toj banci), u protivnom će Helmeru otkriti istinu. Muž iz Krogstadova pisma saznaje istinu, preneražen je i spoznajom o Norinom činu, ali i činjenicom da Krogstad može ugroziti njegov položaj u banci. On ne oprašta Nori, vrijeđa je i ističe da ona nema pravo odgajati njihovu djecu. Nora je očekivala čudo – oprost i potporu, a dobila je – osudu. Nakon što dobiva pismo po kojem za njega i njegov položaj nema opasnosti, jer Krogstad vraća mjenicu, Helmer se mijenja. On oprašta Nori tek sada shvaćajući što ju je motiviralo da krivotvori potpis i posudi novac. Ali, Nora shvaća istinu i odlučuje se za odlazak od muža. Želeći pronaći sebe, ona napušta obitelj koja je sputava, guši njezinu slobodu, te kreće u potragu za vlastitim identitetom.
Završetak drame otkriva istinu o trajnoj ljudskoj usamljenosti bez obzira na brak i prijateljstvo te potrebu da pojedinac (bez obzira na spol) treba otkriti svoj vlastiti identitet i ističe pravo pojedinca na slobodan izbor.

MODERNA U HRVATSKOJ KNJIŽEVNOSTI

I. **Trajanje: a) jedni smatraju da traje od 1892. (izlazi Matoševa pripovijetka «Moć savjesti») do 1916. (Donadini izdaje časopis «Kokot»)**
b) drugi smatraju da počinje 1895. (kad studenti pale mađarsku zastavu na Jelačićevu trgu) i traje do 1914.g. (Matoševa smrt, izlazi almanah *Hrvatska mlada lirika*).

II. **Skupine mladih: Mnogi su mladići nakon prosvjeda protiv Khuenove vlasti protjerani i nastavili su školovanje u Beču ili Pragu.**

- ***a)*** **bečku skupinu činila su bogatija djeca koja se zalažu za simbolizam i dekadenciju, te *slobodu umjetničkog stvaranja.* Izdaju časopis *«Mladost»*, predvode ih kritičari *Milivoj Dežman Ivanov* i *Branimir Livadić.***
- ***b)*** **prašku skupinu čine djeca radnika, koja smatraju da u književnosti mora biti *više istine, te njena naglašena tendencioznost.* Predvodi ih kritičar *Milan Šarić* i izdaju časopis *«Hrvatska misao»***

III. **Sukob *starih i mladih***

Dolazi do sukoba starijih i mlađih pisaca oko načina pisanja. Stari zamjeraju mladima što pišu istinito, opisujući i dobre i loše strane hrvatskog čovjeka. Mladi zamjeraju starima «papirnati idealizam» (prikazuju samo dobro, praveći se da loše ne postoji).

IV. **Predstavnici i djela**

pjesništvo	**proza**	**drama**
Antun Gustav Matoš Vladimir Vidrić Janko Polić Kamov	**Janko Leskovar Dinko Šimunović Antun Gustav Matoš Ivan Kozarac**	**Ivo Vojnović Milan Begović**
dijalektalno pjesništvo		
Dragutin Domjanić Vladimir Nazor Fran Galović		

ANTUN GUSTAV MATOŠ (1873.-1914.)

Pjesnik, novelist, kritičar, putopisac, feljtonist, polemičar; najizrazitiji predstavnik hrvatske moderne i jedan od najznačajnijih književnika uopće.

Rođen je u Tovarniku (Srijem), djetinjstvo i školovanje provodi u Zagrebu. 1892. objavljuje novelu «Moć savjesti» kojom, neki smatraju, započinje hrvatska moderna.

Napisao je oko 80-ak pjesama, npr. *Utjeha kose* vizija mrtve drage na odru: suočen sa smrću, preplavljen je osjećajima spram voljene žene – ljubavlju, poštovanjem, divljenjem; smrt je tajanstvena, nepokretna, ljubav se miješa s očajem i zaprepaštenošću. No, javlja se utjeha: smrt je san. U pjesmi *Jesenje veče* Matoš iznosi sliku atmosfere u prirodi: jesenje sivilo, tmurni oblaci, magla,… Povezuje taj sumorni pejzaž sa ljudskim nemirima, sebe uspoređuje s jablanom, osamljenim pojedincem u svemiru.

AVANGARDA U SVJETSKOJ KNJIŽEVNOSTI

- **skupni naziv za nove pokrete i smjerove u svjetskoj književnosti 20. st.**
- **Smjerovi: EKSPRESIONIZAM, FUTURIZAM, DADAIZAM, KUBIZAM, NADREALIZAM, IMAŽINIZAM, SOCREALIZAM, EGZISTENCIJALIZAM.**
- **Značajke: ugroženost čovjeka, osjećaj nemoći, kaosa, krik, bunt, spas u umjetnosti (umjetnik = mesija)**
- **Uzor: F. Nietzsche (Niče) – <u>teorija o nadčovjeku</u> (iz sveopćeg uništenja /kaosa treba nastati novi, bolji čovjek / poput feniksa**
- **1)<u>futurizam</u>: (lat. futurus – budući); Italija, Rusija**
  - **značajke: veličanje energije, brzine, moći, nacionalne snage, rata, industrijske civilizacije**
  - **začetnici: T. Marinetti (Italija), V. Majakovski (Rusija)**

2) <u>ekspresionizam</u>: (ekspresija – vanjski doživljaj svijeta)
- **časopisi: Der Sturm, Die Aktion**
- **značajke: sablasni doživljaj svijeta, nastojanje da se umjetnički prikaže svijet vlastite duše, ideja vječnosti**

3) <u>dadaizam</u> (1916., Zurich)
- **idejni začetnik: T. Tzara**
- **značajke: rušenje svih tradicionalnih vrednota građanskog društva, odbacuje se kontrola razuma, logika, čisti automatizam (nizanje samoglasnika i suglasnika)**

4) <u>nadrealizam</u>: Francuska, Andre Breton
- **nastavlja se na dadaizam, povodi se za Freudovom psihoanalizom**
- **značajke: težište na iracionalnom, podsvjesnom i halucinantnom, nesvjesne čovjekove reakcije, automatsko ispisivanje poezije (podsvjesna halucinantna stanja, snovi)**

5) <u>kubizam</u> : Pariz, prisutniji u slikarstvu (P. Picaso, apstraktno slikarstvo / lat. cubus – kocka)
- **književnost: G. Apollinaire – grafički izgled pjesme**

6) <u>imažizam</u> (franc. image = slika), Engleska, Rusija
- **predstavnici: Ezra Pound, Sergej Jesenjin**
- **slikovitost pjesničkog izraza**

7) <u>egzistencijalizam</u> (franc. egzistence=postojanje)
- **Francuska, filozofske ideje**

- predstavnik: Jean-Paul Sartre

8) socijalistički realizam – Rusija, Francuska

- socijalistička ideologija/ politički obojen smjer

- predstavnik: Maksim Gorki

SUVREMENA PROZA, VRSTE MODERNOG ROMANA

1. SUVREMENA PROZA

Najpoznatiji predstavnici su: MARCEL PROUST, VIRGINIA WOOLF, JAMES JOYCE, FRANZ KAFKA, ERNEST HEMINGWAY.

1) **Marcel Proust (1871.-1922.)- pisac je «romana-rijeke» - ciklusa romana pod naslovom «U potrazi za izgubljenim vremenom», koristi tehniku psihološkog promatranja (samopromatranja), te reminiscenciju (ponovno oživljavanje prošlosti) i retrospekciju (povratak u prošlost). Traži smisao ljudskog postojanja i nalazi ga u umjetnosti.**
2) **Virginia Wolf (1882.-1941.) – teoretičar i pisac romana tzv. toka (struje) svijesti. Napisala je programatski članak «Moderna umjetnička proza» u kojem se zalaže za opis unutrašnješnjeg, psihološkog života glavnog junaka, tokova njegove svijesti. «Gospođa Dalloway» je njen najpoznatiji roman (odbacuje tradicionalnu, realističnu fabulu, romane gradi na bazi motivacije asocijacijama i simbolima, piše tehnikom unutarnjeg monologa.**
3) **James Joyce (1882.-1941) – piše tehnikom tzv. toka (struje) svijesti. Najpoznatiji mu je roman «Uliks» (moderni Odisej). Smisao fabule je u promatranju neprekinutog i simultanog protjecanja posve raznih dojmova i asocijacija u čovjekovoj svijesti.**

4) Ernest Hemingway (1899.-1961.) – pisac tzv. dokumentarističkog (novinarskog) stila pisanja, predstavnik tzv. izgubljene generacije (djeluju između dva svjetska rata), dobitnik Nobelove nagrade za književnost (1954.); djela: «Kome zvono zvoni», «Sunce se ponovo rađa», «Zbogom oružje», «Snjegovi Kilimanđara», «Starac i more».

◆ VRSTE MODERNOG ROMANA: a) monološko-asocijativni (prethodnik: Dostojevski – *Zločin i kazna*; predstavnik: Marcel Proust), b) roman struje svijesti (James Joyce, Virginia Woolf), c) egzistencijalistički roman (Jean Paul Sartre – Mučnina; *iznosi filozofske ideje)*, d) roman-ideja (Andre Gide), e) dokumentaristički tip proze (Ernest Hemingway), f) kafkin tip proze (Franz Kafka).

FRANZ KAFKA (1883.-1924.)

- **književnik njemačkog jezičnog izraza**
- **rođen u Pragu u ortodoksnoj židovskoj obitelji**
- **djetinjstvo provodi u sjeni očeva autoriteta, što ostavlja neizbrisiv trag na njegovoj osjetljivoj psihi, te će do kraja života živjeti kao osamljenik**
- **nakon završetka studija radi kao činovnik u uredu za osiguranje od nesretnih slučajeva (mrzi svoj posao, svi njegovi likovi su činovnici nezadovoljni svojim poslom/ *otac je omaložavao njegovo pisanje, govorio da je bezvrijedno, prije smrti rekao je svome prijatelju Maxu Brodu da spali njegova neobjavljena djela, no on ga nije poslušao i objavljena su posthumno*).**
- **Za života objavio je dvije zbirke pripovjedaka («Promatranje», «Seoski učitelj»), te neke pripovjetke u časopisima («Preobražaj»).**

«Preobražaj» - U osnovi pripovijetke je fantastični motiv: preobražaj trgovačkog putnika Gregora Samse u golemog kukca. Pripovijedanje se temelji na uzročno-posljedičnom nizanju događaja pa postoji nesklad između nerealnog sadržaja i realističnog načina njegove obrade. Kafka je intervenirao u logiku svijeta, u prirodne zakone da bi taj svijet sagledao iz jedne druge, životinjske perspektive.

Temelj njegova proučavanja je odnos pojedinca i obitelji. Obitelj, koja bi trebala biti nositelj sigurnosti, ljubavi, pomaganja, sklada, je hladna, okrutna, ne pokušava otkriti ljudsko u Gregoru, ne prihvaća ga i na kraju je sretna što umire. Obitelj tako uništava svoje vlastito dijete zato što je drukčije.

EKSPRESIONIZAM U HRVATSKOJ KNJIŽEVNOSTI

Smrću A. G. Matoša (1914.), te izlaskom antologije «Hrvatska mlada lirika» (Andrić, Ujević, Galović) dolazi do kraja *hrvatske moderne* i započinje novo razdoblje u hrvatskoj književnosti: *ekspresionizam.*

Nove književne tendencije:

- **razmišljanja o ratu (I. svj. Rat)**
- **nemiri, lutanja, traženja, stranputice**

Javljaju se dvije tendencije/struje:

artistička	nacionalistička
- Matoševi sljedbenici (Ljubo Weisner, Zvonko Milković,...)	- jugoslavenski orijentirana
- ne donose ništa novo, gase se i zbog rata koji daje opći pečat vremenu	- okupljeni oko V. Čerine i njegovih časopisa «Val» i
	- uzor im je Nazorova poezija

- časopis «Grič»

Centralni časopis **toga doba je «Suvremenik»(1914.), okuplja pisce starije/novije generacije.**

1917. – godina prekretnica : javljaju se Ulderiko Donadini i Antun Branko Šimić. Oni utiru put hrvatskom ekspresionizmu koji se protivi *artizmu* i *projugoslavenstvu.* Kasnije se javljaju *Ivo Andrić* i *Miroslav Krleža.*

Ulderiko Donadini (1894.-1923.)

- **sljedbenik Matoša, *larpurlartist***
- **urednik časopisa «Kokot» (karakteristike: *bunt, borbenost, težnja za aktualnošću),***
- **odjeci *futurizma* i *ekspresionizma;***
- **djela: *«Kamena s ramena», «Sablasti», «Vijavice»,…***

ANTUN BRANKO ŠIMIĆ (1898.-1925.)

- **pjesnik, kritičar, urednik časopisa «Vijavica», «Juriš» i «Književnik»**
- **najoriginalnija ličnost hrvatskog ekspresionizma**
- ***nemir* koji donosi Donadini, Šimić pretvara u *buru***
- ***Šimić* dobro poznaje modernističke avangardne stilove u Europi, alki će s iznimnim književnim darom nastupiti već na početku samosvojno, sa samopouzdanjem koje će najviše iritirati starije pisce.**
- **U prvom programatskom napisu u «Vijavici» piše: «Umjetnost, jer je vječna, ne može ostarjeti ni zastarjeti; ona zapravo ne može biti ni stara ni nova.»**
- **Dakle, Šimić nije poput Donadinija, nije *antitradicionalist.* Govori da je umjetnost *ekspresija umjetnikovih osjećaja, utjelovljenje umjetnikove unutrašnjosti u zvucima, bojama, linijama i riječima* – u ekspresiji. Umjetnost se, dakle, otkriva u ekspresivnosti, ne u ljepoti.**
-

Antun Branko Šimić rođen je u Drinovcima (Hercegovina). Školuje se u Širokom Brijegu, Mostaru i Zagrebu. Posljednji gimnazijski razred ni završni ispit nije položio: ravnateljstvo Donjogradske gimnazije u Zagrebu nije dopuštalo uz školovanje istodobno izdavanje književnog lista, te se on posvećuje samo književnom radu. Živi teško. Sve žrtvuje za književnost. Obolijeva od tuberkuloze i umire u svojoj 27-oj godini.

Djela: «Preobraženja» (zbirka pjesama)
Ciklusi pjesama: «Pjesme o tijelu», «O siromasima».

«Preobraženja»: - u samom nazivu zbirke možemo prepoznati *Šimićevo shvaćanje umjetnosti:* Slika svijeta i života preobražava se u umjetnikovu unutrašnjosti ponovno izražava u umjetničkom djelu.
- Šimić iznosi motive karakteristične za ekspresionizam *(strah, nemir, bol duše, smrt...)*

- **način iznošenja ovih motiva: *slobodan stih, odbacivanje interpunkcije, napuštanje opisivanja i pojednostavljivanje izraza.***
- **Pjesme: *Opomena, Smrt i ja, Ručak siromaha, Pjesnici,...***

MIROSLAV KRLEŽA (1893.-1981.)

Središnja ličnost hrvatske književnosti 20.st., s iznimno opsežnim i raznovrsnim književnim opusom. Pjesnik, dramatičar, romanopisac, novelist, kritičar, esejist, putopisac, urednik časopisa, enciklopedist.

Rođen je u Zagrebu, u obitelji gradskog redarstvenog nadstražara. Školuje se u Zagrebu, te u Kadetskoj školi u Pečuhu i Vojnoj akademiji u Budimpešti, koju napušta.

Osim višemjesečnih putovanja u Rusiju, Austriju, Njemačku i Poljsku i Francusku – neprekidno živi i radi u Zagrebu.

Bio je urednik književnih časopisa: *«Plamen», «Književna republika», «Danas», «Pečat».*

***Njegovo književno stvaralaštvo* može se podijeliti na tri faze:**

1) ekspresionistička faza (simbolistička)

- pjesme (zbirke: «Tri simfonije», «Pan»,...)
- drame (Kraljevo, M. Buonarroti, Saloma,...)

2) **ratne novele i drame**

- zbirka novela «Hrvatski bog Mars»
- drame. «Golgota», «Galicija», «Vučjak» (više realizma)

3) **glembajevska faza**

- dramska trilogija «Gospoda Glembajevi» («Leda», «Gospoda Glembajevi», «U agoniji»)
- zbirka kajkavskih pjesama «Balade Petrice Kerempuha»
- prvi hrvatski moderni roman «Povratak Filipa Latinovicza»

Krležina ***kritičko-esejistička proza: eseji, kritike, polemike, putopisi, dnevničko-memoarska proza («Eseji», «Moj obračun s njima»»Deset krvavih godina», Predgovor Podravskim motivima Krste Hegedušića,...).***

U toj prozi Krleža se bavi različitim temama iz različitih područja (umjetnost, filozofija, znanost, kultura, politika,...). Posebno mjesto pripada **Predgovoru Podravskim motivima** Krste Hegedušića u kojemu se Krleža bori za autentičnu, a ne utilitarističku umjetnost, za umjetničku slobodu... **To je početak sukoba *na književnoj ljevici; Krležin obračun sa zastupnicima tzv. socijalne literature*** *iz tridesetih godina koju predvodi Stevan Galogaža.*

Krležina ekspresionistička faza:

pjesma «Snijeg»

- misaona pjesma (intelektualna), ekspresionistička (njegova vizija stvarnosti)

Pjesničke slike:

1) bijeli transparent snijega > prljave maske, pojave
lijepe žene > voštano su sive, truli zubi,...
IZVANA IZNUTRA

Kontrasti: *Izvana je bjelina, snijeg koji sve pokriva, a iznutra prljavština. (Dakle, ljudi se prikrivaju, nose maske)*

2) glasovi su **tupi** i **prazno zvone (**nedostatak komunikacije)
- duga kao varka – **«sedmerostruka laž boja»**

3) u bijeloj, **umnoj** tišini snijega / ja hodam i osjećam **jalovu bol**
(tišina koja potiče na razmišljanje, besmislena, uzaludna bol)

5) prolaznost čovjeka (brine ga što će jednostavno nestati, izbrisati će se njegove stope...čovjek je prolazan).

«GOSPODA GLEMBAJEVI»

- kritička, analitička studija gornjogradske feudalne i donjogradske građanske sredine
- nastajanje, uspon i pad Glembajevih
- Krleža želi analitički pokazati uzroke tragedije hrvatskog čovjeka s početka 20. st. do koje su doveli razni Glembajevi, degenerirani društveni sloj
- Isticanje žargona (zagrebačko-agramerski) zbog stvaranja autentične atmosfere
- Sukob oca i sina: otac Ignjat i sin Leone (sin mu zamjera ponovnu ženidbu, nova žena – barunica Castelli ga vara što Ignjat ne želi priznati; ne razumije sina – Leone je apstraktni slikar, majčine senzibilnosti; otac umire od sinovljevih riječi i spoznaje da ga barunica zaista vara)
- Sin dokazuje da je glembajevske krvi jer je sposoban ubiti: ubija barunicu koja isprovocirana viješću da nema novaca pokazuje svoje pravo lice
- Jedini pozitivan lik je sestra Angelika, udovica Leonova pok. brata Ivana

IVO ANDRIĆ (1892.-1975.)

- pjesnik, pripovjedač, romanopisac, esejist, nobelovac
- rođen u Docu kraj Travnika, djetinjstvo proveo u Višegradu
- gimnaziju završio u Sarajevu; studira filozofiju u Zagrebu, Beču, Krakovu, Grazu
- na početku I. sv. rata uhićen (nekoliko godina u zatvoru)
- radi u diplomaciji (Kraljevina Srba, Hrvata i Slovenaca/ Kraljevina Jugoslavija), bio poslanik u Berlinu
- ***Andrićev književni rad:*** Od 1911. objavljuje pjesme u «Bosanskoj vili», «Vihoru», te je predstavljen ciklusom pjesama u «Hrvatskoj mladoj lirici», 1914.
- U prvih desetak godina književnog stvaranja piše stihove i pjesme u prozi («Ex Ponto», «Nemiri»), a zatim se uglavnom usmjerio na pripovjednu prozu (život u Bosni: «Travnička hronika», «Prokleta avlija», «Na Drini ćuprija»...).
- Nobelovu nagradu i svjetsku slavu donose mu romani: «Na Drini ćuprija» i «Travnička hronika», 1961.

Djela iz ekspresionističke faze: «Ex Ponto», «Nemiri».
«Ex Ponto» je naslov preuzet iz djela rimskog pjesnika Ovidija (Rimski pjesnik kojeg je car August prognao iz Rima na Crno more. Zemlje oko Crnog mora nazivaju se Pont, grč. Pontos. Ovidije je u progonstvu napisao djelo «Epistular ex Ponte» = Pjesme sa Crnog mora, u prenesenom značenju «Iz progonstva».

Andrićev «Ex Ponto» *usmjeren je na općeljudske motive i životne probleme; govori o osobnim doživljajima i dojmovima iz zatvora i progonstva.*

Pjesma ***Epilog*** *napisana je u obliku dijaloga između Oca i Sina. Otac šalje sina u svijet; ovaj zaključuje da je život težak, kratak , živjeti znači»slagati varku na varku»,...Ipak on odlučuje živjeti (optimizam).*

«Prokleta avlija» - naziv turskog zatvora, prikaz totalitarne države u kojoj su krivi i nevini zajedno i jednako stradaju. U takvoj državi postoji samo privid pravde jer vlast uklanja sve koji su (makar i fiktivna) prijetnja prijestolju.
Prokleta avlija kao *priča u priči: fra Rastislav priča o fra Petru, fra Petar o Prokletoj avliji, Haim priča o Ćamilu, a Ćamil o Džem-sultanu* (princip kruga: *krug simbol čovjekova kretanja i simbol njegova života).* Fra Petar se našao na krivom mjestu u krivo vrijeme, u zatvoru se druži sa Ćamilom koji je razočaran svijetom koji ga okružuje počeo živjeti u knjigama, te se poistovjećuje sa Džem-sultanom. Karađoz je upravitelj zatvora koji sve gleda iz svoje perspektive bivšeg delikventa.
Život je kružno kretanje, ne znamo kad dolazimo na cilj, ne znamo postoji li on uopće. Možemo ostati na površini, a možemo prodrijeti i u dubinu. Tražimo smisao unutar vlastitog kruga i

zbog toga možemo biti kažnjeni. Protjecanjem vremena krugovi se šire, ali oni imaju nešto zajedničko: dekor se mijenja, ali bit ostaje – svaki krug dotiče neko bitno pitanje: ljubavi, mržnje, osvete, pravde, sreće,...
Zadaća je književnog djela prikazati probleme proživljene u drugim društvima i vremenima kako bismo bolje razumjeli i primijenili tuđa iskustva i spoznaje u vlastitom životu. Bez obzira jesu li ta iskustva stvarno proživljena ili ne, ona predstavljaju ljudsku istinu, a čitajući o njoj, čitamo o sebi.

Svjetska književnost u II. razdoblju (1929. – 1952.)

1) Proza

Roman je najčitanija književna vrsta (promijenjene tematike i tehnike pripovijedanja). Roman se približava eseju, isprepliću se elementi proze i poezije, novinarskih vrsta (reportaža).
Avangardni romanopisci odbacuju razvijanje fabule, usredočuju se na subjektivnu svijest, psihološka stanja, podsvijest; očituju se u unutarnjim monolozima. Pripovjedač je često u ulozi komentatora/izvjestitelja.

Vrste modernog romana (kao i u avangardi): roman ideja, reporterski, monološko-asocijativni, egzistencijalistički, kafkin tip proze,...
U ovom razdoblju pišu i pisci iz doba avangarde (M. Proust – U potrazi za izgubljenim vremenom, Virginia Wolf – Valovi; J. Joyce – Finneganovo bdijenje; E. Hemingway – Starac i more, Kome zvono zvoni; W. Faulkner – Krik i bijes; J. P. Sartre – Mučnina, Zid; A. Camus – Kuga, Stranac; te noviji pisci: Hermann Hesse – Igra staklenih perli, Stepski vuk, Siddartha; T. Mann – Budenbrokovi, Smrt u Veneciji; B. Pasternak – Dr Živago,...

2) Poezija

Raznovrsna je, zastupljene su sve lirske vrste; misaona, filozofična, osjećajna, muzikalna, nerazumljiva (intelektualna poezija).
Pjesnici: T. S. Eliot – Pusta zemlja; F. G. Lorca – Pjesnik u NY (nadrealistički stihovi); P. Neruda – 20 ljubavnih i jedna očajna pjesma, 100 ljubavnih soneta, Španjolska u srcu; J. Prevert – Za tebe, ljubavi moja.

3) Drama

Modernistički pokreti daju snažne poticaje stvaranju moderne drame. Dolazi do novih pokušaja oživljavanja kazališta. Najvažniji pisci dramskih tekstova 20-tih godina su: Luigi Pirandello, George Bernard Shaw, Paul Claudel,...

Drame pišu i istaknuti pjesnici i romanopisci, npr. J. P. Sartre – Muhe (biblijski, povijesni motivi; njima pokušava predstaviti svoju filozofiju, napadnutu ironijom); Albert Camus – Nesporazum, Caligula (odnos prema apsurdnosti, apsurdnom čovjeku).

Albert Camus, francuski romanopisac, esejist, kritičar, dramatičar i filozof rodio se 7. studenoga 1913. u Mondovi (Alžir). Osnovnu, srednju školu te studij filozofije i književnosti završava u Alžiru. Uključio se u krug istaknutih intelektualaca (književnika i novinara). Radio je kao novinar, u kazalištu,… 1940. dolazi u Francusku kao izgrađeni filozof i književnik. U Francuskoj se priključuje Pokretu otpora i aktivno sudjeluje u društveno-političkom i kulturnom životu. Tragično je stradao u automobilskoj nesreći 1960. na vrhuncu stvaralačke snage. 1957. dobio je Nobelovu nagradu za književnost.

***Roman «Stranac»* - fabula romana događa se u Alžiru. Glavni lik je Mersault čiji život pratimo od trenutka kad mu umire majka. Pratimo njegovu svakodnevnicu i poznanstvo s Marijom. Odlučujući trenutak u njegovu životu je ubojstvo Arapina, za koje ne možemo** sa sigurnošću reći je li slučaj ili namjera. Nakon sudskog procesa Mersaulta osuđuju na smrt zamjerajući mu bezosjećajnost, koju je pokazao na majčinu sprovodu, činjenicu da se nakon ubojstva nije pokajao te da je u Arapina ispaljeno pet hitaca, po čemu je ubojstvo okvalificirano kao namjera. Mersault cijelo suđenje doživljava kao nešto normalno, ne pokušava se izvući, a na kraju ne prihvaća niti vjeru koja bi mu možda probudila nadu i olakšala pomisao na smrt. On je zadovoljan i želi da što više ljudi dođe na njegovo smaknuće.

Već sam naslov govori da je Mersault stranac u svijetu koji ga okružuje: ravnodušan je, ne pokušava kontrolirati događaje u svom životu, ne određuje vlastitu budućnost, ne određuje životne ciljeve, okrenut je sadašnjosti. On se zbog smrtne kazne ni po čemu nije osjećao zakinut u odnosu na druge ljude: svi su osuđeni na smrt.

Mersault je shvatio apsurd života koji ga okružuje, on je probuđen jer ne traži smisao izvan sebe nego u sebi samome. Zato mu ne treba vjera, on je sretan usprkos činjenici da će drugi dan biti pogubljen. To znači da postoji sreća u apsurdu ako čovjek prihvati da njegovo postojanje u svijetu nema višeg cilja ili smisla izvan njega samoga. Svijet/ društvo u kojem Mersault živi pun je dvoličnosti, laži, lažnog morala, relativnosti pravde i sudstva. Lakše je osuditi Mersaulta nego mijenjati ljudsku svijest.

Najvažniji predstavnici AVANGARDNOG KAZALIŠTA /KAZALIŠTA APSURDA su Samuel Beckett i Eugene Ionesco. Oni pišu antidrame(jer drama znači radnju, a u njihovim djelima drame nema).

Razlika u odnosu na klasičnu dramu:

- ***nema radnje u tradicionalnom smislu riječi (početak, sredina, završetak)***

- ***proturječnost replika uvjetovana je odsutnošću uzročno-posljedične veze i zato ne možemo pratiti logički slijed***
- ***postupci se ne mogu razumom objasniti (apsurdnost/besmislenost)***

E. Ionesco: Stolice – Tema drame nije poruka, ni neuspjesi u životu, ni moralna katastrofa starih, već doista stolice, tj. odsutnost ljudi, odsutnost cara, odsutnost Boga, tema drame je – ništa.
Glavni likovi su Stari(95 g.) i Stara (94 g.), bračni par, pazikuće neke stare kuće- Za neko izmišljeno predavanje oni postavljaju stolice. Na tom predavanju Stari misli izreći svoju poruku koja može donijeti spas čovječanstvu. Stari i Stara primaju izmišljene goste, pozdravljaju se s njima, donose im stolice, pričaju s njima, ali stolice ostaju prazne. Scena je ispunjena praznim stolicama. Pojavljuje se govornik. On je, međutim, nijem i ne izriče Starčevu poruku. Nakon govornikove pojave, Stari i Stara se bacaju, svaki kroz svoj prozor.
Životni stav autora – U našem svijetu nema komunikacije (samo govorenje), život nam se svodi na gomilanje predmeta (prikazano preko praznih stolica); dakle promjene u društvu su samo kvantitativne, a ne kvalitativne. Postoji ubrzanje čovjekova života od djetinjstva prema smrti (ubrzano nošenje stolica), čovjek traga za porukom o smislu života, ona možda i postoji, ali je nema tko izreći (Govornik je nijem).

*Uz avangardno/apsurdno imamo i **epsko kazalište**: tvorac je njemački dramatičar **B. Brecht.** On uspoređuje glumca epskog i dramskog kazališta te traži od njega aktivnost, misaonu suradnju, angažiranost, navodi na razmišljanje.*
Uvodi efekt začudnosti: čitalac se ne smije uživjeti u likove, zbivanja (identifikacija), već biti iznenađen i razmišljati kako bi se likovi promijenili/popravili (nepristrano gledanje).
Njegova najpoznatija drama je «Majka Hrabrost i njena djeca» koja opisuje fiktivni rat u 17.st. u Poljskoj, Njemačkoj, Švedskoj,…koji je trajao 30 godina. Majka želi profitirati u ratu, te pritom zaštititi djecu; ne uspijeva, djeca pogibaju od svojih vrlina: poštenja – Švicarski sir, hrabrosti – Eili, majčinskog osjećaja – Kattrin.

Hrvatska književnost u drugom razdoblju (1929. – 1952.)

Književne pojave i procesi (vidi kopija)

Pisci ovog razdoblja:
a) Miroslav Krleža (2. i 3. faza stvaralaštva)
Iako izraziti ljevičar i zagovornik socijalnih tema, pa i tendencioznosti u književnosti, ustajao je protiv jednostranosti. Njegovo izlaganje na skupu književnika 1952. u Ljubljani utjecalo je na sudbinu hrvatske književnosti.

b) Tin Ujević – znameniti hrvatski pjesnik, rođen u Vrgorcu, studirao na Filozofskom fakultetu u Zagrebu, boravio nekoliko godina u Parizu što je na njega imalo presudan utjecaj (visoki zahtjevi prema hrvatskoj književnosti), Apolitičan, najveći boem

među hrvatskim književnicima, težio idealu i nije pristajao na kompromise, proučavao budizam,,, Napisao je zbirke pjesama: Auto na korzu, Ojađeno zvono; knjige kritika i eseja «Ljudi za vratima gostionice», «Skalpel kaosa».

c) Ivo Andrić – 2. faza stvaralaštva: pripovijetke i romani : Na Drini ćuprija, Travnička kronika, Gospođica (ljudska povijest, bosanski prostori i povijesne, dugovjeke kronike)

d) Dobriša Cesarić (zbirke pjesama: Spasena svijetla, Izabrani stihovi, Pjesme); jednostavni i glazbeni stihovi, puni lirskih/socijalnih/spoznajnih motiva (pjesme: Oblak, Povratak, Balada iz predgrađa. Pjesnik koji na jednostavan način piše o općeljudskim temama, njegova lirika izrasta iz konkretnog doživljaja, pjesnik ljepote trenutka (Voćka poslije kiše, Slap).

e) Dragutin Tadijanović (Lirika, Sunce nad oranicama, Dani djetinjstva,..; pjesme: Dugo u noć,..(ruralna, intimna), Večer nad gradom (urbana), Prsten (refleksivna).

DRUGA MODERNA U HRVATSKOJ KNJIŽEVNOSTI (od 1952. do 1968.)

I. Obilježja: zajednička usmjerenost na europsku i svjetsku književnost, najznačajniju ulogu su odigrala dva časopisa:

«Krugovi»(1952.-1958.)	**i**	**«Razlog»(1961.-1968.)**
- oslobađanje književnosti od utjecaja politike (soc-realističke tematike), - dolazi do estetske obnove književnosti (koja postaje prostor traženja, kreacije, eksperimenta, isprepletanja i suočavanja suprotnih uvjerenja) - otvaranje hrvatske književnosti vanjskim utjecajima - procvat pjesništva i književne kritike;		- promiče pjesništvo književnu kritiku i esejistiku, - poezija se naziva *razlogovskom,* pjesništvom 60-ih godina i filozofskim pjesništvom jer se izjednačuju književna i filozofska nastojanja;
- predstavnici: Nikola Miličević Slobodan Novak Josip Pupačić Slavko Mihalić Ivan Slaming,…		- Dubravko Horvatić Ante Stamać Zvonimir Mrkonjić Igor Zidić,…

- Opća obilježja -

U prozi su značajni i : Miroslav Krleža, Petar Šegedin, Ranko Marinković, Slobodan Novak,…

U drami je najznačajniji Ivo Brešan («Predstava Hamleta u selu Mrduša Donja»).

Počinju se čitati *J. P. Sartre, A. Camus, A. Moravia, P. Neruda, F. G. Lorca,...*Dolazi do prevrednovanja vlastite književne tradicije, te postaju popularni (prije su bili marginalizirani): A. B. Šimić, M. Krleža, D. Cesarić, D. Tadijanović,...

II. Poezija druge moderne:

- **prednost forme nad sadržajem (eksperimentiranje formom, što dovodi do nekomunikativnosti/ nečitljivosti poezije; to je odlika svekolike moderne poezije)**
- **intelektualna, filozofska lirika**
  - **predstavnici: *J. Kaštelan, V. Parun, J. Pupačić.***

III. Proza druge moderne:

- **roman – najčitanija književna vrsta**
  - ***antiroman*: rušenje značajki tradicionalnog romana**
  - **defabularizacija romana**
  - **zastupljenost *motiva, asocijacija, toka svijesti,...***
  - **meditativnost**
  - **težište na unutarnjem životu**

Romanopisci: R. Marinković, P. Šegedin, V. Desnica

RANKO MARINKOVIĆ (1913.-2001.)

- rođen na otoku Visu
- hrvatski prozni i dramski pisac, esejist
- gimnazija u Splitu, Zagrebu; diplomira na Filozofskom Fakultetu u Zagrebu
- direktor drame u HNK
- profesor Akademije za kazališnu umjetnost
- djela: - romani: «Kiklop»; «Zajednička kupka», «Never more»; pripovjetke: «Ruke», «Poniženje Sokrata»; drame: «Albatros», «Glorija», «Pustinja»; eseji «Geste i grimase»
- izrazito mediteranski (otočki) pisac
- već u početku svoga stvaranja njeguje paralelno *otočko(viško) i velegradsko, kontinentalno (zagrebačko)*

«KIKLOP»

- njegov najbolji roman

- moderan roman složenog ustrojstva
- teško izdvojiva fabula: mozaična slika zagrebačkoga intelektualnoga i poluintelektualnoga svijeta u očekivanju totalnog, strašnog rata (II. svj. rat = Kiklop)

_ opći strah i beznađe oduzimaju snagu razumu i ljudi se prepuštaju sitnim nagonima jer se ne mogu oteti skorom nadolasku rata > slijepom Kiklopu
- glavni lik romana je novinar Melkior Tresić, uz mnoštvo isprepletenih ljudskih sudbina, te okružje povijesne i druge simbolike
- Melkior je zabrinut, prestrašen očekivanim vojnim pozivom, ne želi u rat, glumi ludilo, kasnije želi, ali ga oni ne žele, te na kraju nervno oboli

- osnovni motivi romana: STRAH, LJUBAV, SMRT
- Marinkovićev svijet u «Kiklopu» podsjeća na svijet Dostojevskog, ali bez Boga (kod Marinkovića: Bog = Strah)

- Strah, paradoksalno, postaje dokaz postojanja, jer moderni čovjek zna da postoji zato što se boji, a ne zato što misli (time podsjeća na Kafku)

-

VLADAN DESNICA (1905.-1967.)

- hrvatski moderni pripovjedač i esejist
- rođen u Zadru (obitelj političara i odvjetnika Uroša Desnice)
- školovanje: Zadar, Šibenik, Split
- pravni fakultet u Zagrebu, filozofija na Sorbonni (Pariz)
- radi kao odvjetnik, šef pravnog odjela Ministarstva financija Hrvatske, kasnije kao profesionalni književnik
- piše pripovijetke, romane, eseje, drame, pjesme
- djela: romani- «Zimsko ljetovanje», «Proljeća Ivana Galeba», novele: «Olupine na suncu», «Tu, odmah pored nas», zbirka pjesama: «Slijepac na žalu»
- obilježava ga mirno pripovijedanje, psihološka zapažanja, intelektualnost
- skeptik, relativist, razočarani humanist
- ne podnosi idealizaciju, ne prihvaća teoriju o tipičnome prema kojoj ništa osobeno i individualno ne može biti umjetnički uvjerljivo

«PROLJEĆA IVANA GALEBA»

- najbolje djelo
- utjecaj Proustovog narativnog postupka (nekronološko pripovijedanje, ispreplitanje prošlosti, sadašnjosti i budućnosti)
- esejističko, meditativno pripovijedanje o životu, smrti, umjetnosti,…

- gl.lik. Ivan Galeb koji se nalazi u bolnici i preispituje svoj život (sjeća se prošlosti, razmišlja o budućnosti, smislu postojanja,…)

IV. Najznačajniji predstavnici: *Jure Kaštelan, Vesna Parun, Josip Pupačić, Ranko Marinković, Vladan Desnica,…*

1) Jure Kaštelan (1919.-1990.)
   - hrvatski pjesnik, esejist, kritičar, dramski pisac
   - rođen u Zakučcu, kraj Omiša
   - klasičnu gimnaziju završio je u Splitu
   - sudjeluje u II. sv. ratu
   - studira na Filozofskom fakultetu u Zagrebu
   - radi kao novinar, urednik, sveučilišni profesor na Filozofskom fakultetu u Zagrebu
   - u književnosti se javlja zbirkom pjesama *«Crveni konj»*(1940.), koju ondašnje vlasti zabranjuju, prepoznavši u njoj zabranjenu ideologiju. Književni kritičari uočili su njegov nov, moderan izraz.
   - Zbirke pjesama: *Crveni konj, Pijetao na krovu, Malo kamena i puno snova,..*
   - Kritike, eseji: *Približavanje, Lirika A. G. Matoša;*
   - Piše originalnu poeziju, asocijativno-metaforičnu; pjesnik je čovjeka i njegove egzistencije;
   - pjesme: *Tifusari, Rastanak, Jadikovka kamena, Tvrđava koja se ne predaje,…*

   «Jadikovka kamena»
   - pobuna protiv nepravde i zla u svijetu
   - poezija tzv. «romantičke ironije»
   - pobuna, kao i svaki romantički revolt, osuđena na propast
   - kako bi izbjegao propast, pjesnik se «pretvara» u kamen
   - kamen – alegorija čovjeka
   - Moli «vladare zemlje» da ga izvade «iz pločnika i ulica, iz pragova tamnica i katedrala» i vrate natrag u prirodu, jer ne želi gledati zločin.

2) Vesna Parun (1922.)

   - najpoznatija hrvatska pjesnikinja u drugoj polovici 20.st.
   - rođena je u Zlarinu. Otočanka po rođenju, a po življenju Zagrepčanka.
   - nekoliko je godina živjela u Bugarskoj
   - pohađala je gimnaziju u Šibeniku i Splitu, a studirala na Filozofskom fakultetu u Zagrebu
   - prije svega je pjesnikinja, ali piše i eseje, drame i tekstove za djecu

- zbirke pjesama: Zore i vihori, Crna maslina, Vidrama vjerna, Koralj vraćen moru,…
- pjesme: Mati čovjekova, Ti koja imaš nevinije ruke,…

«Ti koja imaš nevinije ruke»

- Pjesnikinja se obraća svojoj suparnici, ali ne s mržnjom i ljutnjom, nego puna razumijevanja s molbom da usreći voljenog muškarca, kad ona to nije mogla.
- Riječ je, dakle, o pobjedi ljudskosti, topline i ljubavi nad vlastitom sebičnošću i povrijeđenom ponosu. Kad bi svaki pojedinac to postigao, svijet ne bi bio ružan i ne bi bilo gorko biti čovjekom.
- Zbog afirmiranja pozitivnih ljudskih vrijednosti, jednostavnog izraza i općeljudskih tema, pjesme Vesne Parun bliske su mnogim čitateljima i stoga rado čitane.

3) Josip Pupačić (1928.-1971.)

- rano umrli hrvatski pjesnik (poginuo sa suprugom i kćeri u zrakoplovnoj nesreći na Krku)
- rođen u Slimenu, pokraj Omiša
- završio klasičnu gimnaziju u Splitu, studij hrvatskog jezika i književnosti na Filozofskom fakultetu u Zagrebu
- urednik, gimnazijski profesor, te na Filozofskom fakultetu u Zagrebu na Katedri za stariju hrvatsku književnost
- Njegovo rano pjesništvo («*Kiše pjevaju u jablanima», 1. zbirka pjesama),* nadahnuto je zavičajem i oslanja se na tradiciju, posebno na usmenu lirsku pjesmu.
- Pupačić je pjesnik *lirskih i spoznajnih preokupacija;* lirske ugođaje prate *unutarnji nemir, bol, razmišljanja o smrti, smislu postojanja.*
- U posljednjoj fazi stvaralaštva nastale su zbirke pjesama *«Ustoličenje», «Moj križ svejedno gori»* s uočljivim povijesnim tematiziranjem hrvatske zemlje (Bašćanska ploča, stećak, usmeno pjesništvo,…);
- Pjesme: *«Tri moja brata i ja», «More», «Moj križ svejedno gori», …*

SUVREMENA HRVATSKA KNJIŽEVNOST (postmodernizam)

I. Trajanje: Od 1968. do danas

II. Društveno-politička situacija: Godine 1968. slomom Praškog proljeća propala je svjetsko-povijesna ideja komunizma, a sa slomom Hrvatskog proljeća i lokalna ideja o idealnoj balkanskoj državi – Jugoslaviji. Godine 1991. ta se država raspada. Sve to djeluje na čovjeka i njegov osjećaj kako je svijet nesiguran, krhak i na različite načine poljuljan.

III. Značajke: raznovrsnost stilova i brojnost djela. Djeluju i stariji (Kaštelan, Parun, Marinković,...) i noviji naraštaji (Majdak, Tribuson, Brešan,..). Književno se stvaralaštvo nakon «Krugova» i «Razloga» naziva *poslijerazlogovskim*. Od starih časopisa izlaze *«Kolo», «Republika»,...* a od novijih *«Quorum», «Off»,...*

IV. Predstavnici, djela, vrste:

1. Mlada proza (proza u trapericama) – javlja se 70-tih godina, likovi su mladi ljudi iz gradske sredine koji u književnost unose govor gradske mladeži (sleng). Pisci: Alojz Majetić – *Čangi off Gottoff*
   Zvonimir Majdak – *Kužiš, stari moj*
   Ivan Slamnig – *Bolja polovica hrabrosti*

2. Fantastičari – pisci rođeni između 1945. i 1950. godine; ne zanima ih zbilja i unutarnji duhovni svijet, nego se usmjeruju na fantastiku.
Pisci: Stjepan Čuić, PavaoPavličić, Goran Tribuson.

3. Žensko pismo – u proznim djelima žene iznose razmišljanja o biografiji i vlastitoj intimi.
Pisci: Irena Vrkljan, Slavenka Drakulić, Julijana Matanović, Višnja Strahuljak.

4. Proza povijesne tematike – opisuju odnos vlasti prema pojedincu, aktualiziraju i nedavnu prošlost, posebno *kult ličnosti* i život u totalitarnim režimima.
Pisci: Ivan Aralica, Nedjeljko Fabrio, Zvonimir Majdak.

5. Pjesnici: Josip Pupačić, Slavko Mihalić, Ivan Slamnig, Danijel Dragojević, Ante Stamać, ...

6. Dramatičari: Ivo Brešan, Miro Gavran, Slobodan Šnajder, ...

JEZIK

1. Fonem, fonetika, fonologija

JEZIK – skup jezičnih znakova koji služe za sporazumijevanje među pripadnicima iste jezične zajednice;

FONEM – najmanja jedinica jezika,
- najmanja jezična jedinica koja nema svoje značenje, ali ima funkciju razlikovanja riječi,

- npr. */mir/ - /sir/* ; */biti/ - /piti/* ; */duga/ - /tuga/:* dakle, samo od glasova */m/* i */s/, /b/* i */p/, /d/* i */t/* zavisi hoće li se te riječi razlikovati;
- glasovi koji razlikuju riječi, uvjetuju promjenu značenja dviju suprotstavljenih riječi,
- najmanji odsječak govornog lanca, bez značenja, ali ima razlikovnu (distinktivnu) ulogu;

FONOLOGIJA – znanstvena disciplina koja se bavi proučavanjem funkcionalnih svojstava glasova (fonemima)

GLAS / FON - najmanja jedinica govora

GOVOR - ostvarenje jezika

FON - ostvarenje fonema, piše se u uglatim zagradama
- npr. {lišće : *mekši izgovor š),* {šuma : *jači izgovor š);*

ALOFON - glasovna razlika uvjetovana *mjestom, pozicijom* u riječi (*varijanta fonema*) : šuma > */š/* , lišće > */s/; /š/* i */s/* su alofoni .

FONETIKA - znanstvena disciplina koja se bavi proučavanjem akustičkih *(zvučnost)* i artikulacijskih *(mjesto tvorbe)* svojstava glasova;

2. Naglasci hrvatskog jezika

S obzirom na naglašenost riječi mogu biti:

- TONIČKE – one koje imaju vlastiti naglasak
- ATONIČKE – one koje nemaju vlastiti naglasak;

Atoničke dijelimo na proklitike i enklitike.

A) proklitike (prislonjenice, prednaglasnice) su *prijedlozi (pred, mimo, nad, pod,...), veznici (a, i, ni, da, kad,...), negacija ne;*

- proklitike se s riječju iza sebe stapaju u jednu naglasnu cjelinu
- npr. u vodi (uvodi), bez nade (beznade), po ljepoti (poljepoti); grad – (ugrad), zoru (uzoru), vodu (povodu),...

C) enklitike (naslonjenice, zanaglasnice) su *zamjeničke (nenaglašeni oblici ličnih zamjenica : ja, me, te, ga, nas, vas,...)*

- enklitike se s riječju ispred sebe stapaju u jednu naglasnu cjelinu
- npr. vidim ga (vidimga), sreo sam ga (sreosamga),...

NAGLASAK – nadodsječna govorna jedinica
- isticanje sloga u riječi
- istodobni ostvaraj jačine, tona i trajanja
- u hrvatskom jeziku imamo 4 naglaska :
  dugosilazni (majka)
  kratkosilazni (cvijet)
  kratkouzlazni (prepjev)
  dugouzlazni (prijepis);

Pravila o mjestu naglaska u hrvatskom standardnom jeziku :

1. Jednosložne riječi mogu imati samo silazne naglaske (pas, pas, noć, san);

2. Dvosložne riječi mogu imati sva četiri naglaska, ali samo na prvom slogu (majka, tama, žena, riba);
3. Trosložne i višesložne riječi mogu na prvom slogu imati sva četiri naglaska (godina, prilika, posljedica, majstorica), a na unutarnjem samo uzlazne naglaske (nakupovati, poduzeće);

3. Glasovne promjene

A) Promjena jednog glasa pod utjecajem drugog :

1. Sibilarizacija : velari *k, g, h* se ispred *i* mijenjaju u *c, z, s;*
   - npr. *majka – majci, pruga – pruzi, duh – dusi,…*

2. Palatalizacija : velari *k, g, h* se ispred *e* ili *i* mijenjaju u *č, ž, š.*
   - *vojnik – vojniče, drug – druže, duh – duše;*

3. Jotacija : stapanje glasa *j* s nekim drugim glasom u jedan novi glas (nepalatalni suglasnik + *j* čine palatalni suglasnik : *žut + ji = žući, crn + ji = crnji,…;palatali su: č, ć, đ, dž, j, nj, lj, š, ž.*

4. Jednačenje po zvučnosti

   a) bezvučni suglasnik se ispred zvučnog zamjenjuje svojim zvučnim parom
   - npr. *top + džija = tobdžija*
   - *svat + ba = svadba*
   - *naruč + ba = narudžba*

   b) zvučni suglasnik ispred bezvučnog zamjenjuje se bezvučnim parom
   - npr. slad + ka = slatka
   - drug + čiji = drukčiji
   - tež + ka = teška
   - iz + tući = istući;

5. Jednačenje po mjestu tvorbe

   a) nepalatalni suglasnici *s, z, h* ispred palatalnih *(š, ž, č, ć, dž, đ, lj, nj)* zamjenjuju se nepčanim *š, ž, š*
   - npr. nos +nja = nošnja
   - voz + nja = vožnja
   - orah + čić = oraščić ;

b) nosni suglasnik *n* ispred dvousnenih *b* ili *p* zamjenjuje se dvousnenim *m*

- npr. začin + ba = začimba
- nastan + ba = nastamba
- stan + beni = stambeni ;
- iznimke: mjesno jednačenje ne provodi se na završetku prvog dijela polusloženice (samo u izvedenoj riječi) : jedanput, izvanbračni,...

B) Nepostojani samoglasnici :

1. Nepostojano ***a***

- neke riječi imaju u pojedinim oblicima samoglasnik ***a*** , a u drugima nemaju
- npr. N jd. daska > G mn. das**a**ka
- N jd. počet**a**k > G jd. početka > G mn. počet**a**ka
- N jd. sestra > G jd. sestre > G mn. sest**a**ra ;

2. Nepostojano ***e***

- neka kajkavska prezimena i mjesna imena imaju u zadnjem slogu nominativa nepostojano ***e***
- npr. Vrab**e**c – Vrapca, Gub**e**c – Gupca, Čakov**e**c – Čakovca, Klanj**e**c – Klanjca,...

C) Ostale promjene

1. Vokalizacija (zamjena ***l*** u ***o***)

- u nekih riječi glas ***l*** se mijenja u ***o***
- npr. N jd. slušа***l***ac – G jd. slušaoca
- N mn. slušaoci – G mn. sluša***l***aca ;

2. Gubljenje suglasnika

- kad se u standardnom jeziku nađu dva ista suglasnika, jedan kraj drugog, jedan od njih se gubi
- npr. be**zz**vučan > bezvučan
- pre**dd**vorje > predvorje
- be**zz**akonje > bezakonje
- iznimke : po**dd**ijalekt, na**dd**ruštven; superlativi na**jj**asniji, na**jj**ači;

3. Ostale promjene: smjenjivanje ije – je – e – i (ije > je, je > ije, ije > ije), te navezak ili pokretni samoglasnik (tvog – tvog**a,** dobrog – dobrog**a).**

---

4. Morfem, morfologija

Morfem je najmanji odsječak riječi koji ima svoje značenje.

Riječ je najmanja samostalna jezična jedinica koja ima značenje.

Morfologija je znanost koja se bavi morfemima (oblicima riječi).

Vrste morfema :

a) prefiksalni (predmetak) : *naj*bolji, *pred*školski, *uz*glavlje,…

b) korijenski (osnova) : naj*bolj*i, pred*škol*ski, uz*glav*lje,…

c) sufiksalni (nastavak) : predškol*sk*i, uzglav*lj*e,…

d) gramatički : najbolj*i*, predškolsk*i*, uzglavlj*e*,…

Npr.	***ne -***	***vid -***	***ljiv -***	***a***
	prefiks	korijenski	sufiksalni	gramatički
	ne -	***vid -***	***ljiv -***	***0***

Npr. /stol/0/ /stol/n/a/
/ stol/n/i/ /stol/ar/
/stol/njak/ /stol/ar/sk/i/

- alomorf je varijanta morfema izazvana glagolskim mijenama
- npr. zvu***k,*** zvu***č***i, zvu***c***i; po***ruk***a, po***ruč***iti,…

5. Tvorba riječi

- Promjena oblika riječi po kojoj dobivamo nove riječi, dio gramatike koji proučava načine kojima na osnovi dosadašnjih riječi postaju nove.
- Prema tome nastaje li nova riječ na osnovi jedne ili više riječi, razlikujemo dva osnovna načina tvorbe: izvođenje i slaganje.

a) izvođenje – takav način tvorbe u kojoj nova riječ nastaje na osnovi jedne riječi, tako da se iza osnove dodaju jedinice koje same nisu ni riječ ni njezina osnova (sufiksalna tvorba);

Npr.			
sretn – *ik*	star- *ac*	hrvat – *ski*	
crt - *ač*	mlad - *ost*	prsten – *ast*	
igr – *ač*	maslin - *ast*	***osnova***	***nastavak*** (sufiks)
osnova nastavak (sufiks)	***osnova nastavak*** (sufiks)		

- riječ nastala *izvođenjem od osnove i sufiksa* naziva se ***izvedenica;***

b) slaganje – način postanka riječi u kojemu nova riječ nastaje na osnovi dviju ili više riječi,
- najčešće se složenice tvore spojnim samoglasnikom *(spojnikom o),*
- tako nastala riječ naziva se složenica,
- npr. ruk – **o –** pis , list – **o** – pad , sunc – **o** – kret , jug **– o** – istok,
- kol – **o** – vođa, crn – **o –** kos ,...
- kuć – **e** – vlasnik , kuć – **e** – pazitelj,...

Ostali načini tvorbe:

c) prefiksalna tvorba

- poseban oblik slaganja kad u prvi dio složenice dolaze *prijedlozi ili prilozi* (funkcionalne gramatičke riječi)
- npr. ne – znan – ac , za – miris – ati , ne – djel – o , pod – čas – nik (prefiks + korijen +...)

d) prefiksalno – sufiksalna tvorba

- na osnovu se istodobno dodaju *prefiks* i *sufiks*
- Npr. more > pri – mor –je
- glava > uz – glav – lje
- nada > bez – nad –an
- ime > po – imen - ce
- *prefiks korijen sufiks*

e) složeno-sufiksalna tvorba

- tvorenica nastane istodobnim djelovanjem *slaganja* i *sufiksalne tvorbe*
- Npr. dug – **o** – kos – 0
- srednj – **o –** škol – ac
- srednj – **o** – vjekov – an
- ***korijen infiks korijen sufiks***
- Ova tvorba češća je od čistog slaganja, njome je tvorena većina složenica.

f) srastanje

- ponekad se dogodi da dva leksema srastu i tako nastane tvorenica
- npr. dangubiti: dan + gubiti
- blagdan: blag + dan
- tvorenica nastala *srastanjem* dvaju leksema naziva se *sraslica.*
- sraslice su i neki *ojkonimi (imena gradova)*, npr. Biograd, Starigrad;

g) pomoćni način tvorbe: *preobrazba* (konverzija)

- prelazak riječi iz jedne vrste u drugu

- npr. Novi (Vinodolski), imenica nastala od pridjeva ***nov*** (Novi, Novoga, Novome,...)
- od pridjeva ***mlad*** nastala je imenica ***mlada*** (mladenka, nevjesta), npr. Naša ***mlada*** nije baš ***mlada***.
- Zbog toga što se ne mijenja fonemski (glasovni) sastav riječi (ne nastaju nove riječi), *preobrazba je pomoćni način tvorbe riječi.*

6. NEPROMJENJIVE VRSTE RIJEČI

To su: prilozi, prijedlozi, uzvici, veznici, čestice

a) prilozi – izražavaju okolnost vršenja radnje (prilozi mjesta, vremena, načina, uzroka, količine,...)
b) prijedlozi – izražavaju odnose među bićima, stvarima, pojavama (npr. *prijedlozi s dativom: k, suprot, nasuprot, unatoč, usprkos; prijedlozi s lokativom: na, o, po, prema, pri, u)*

c) veznici – riječi koje povezuju dvije riječi ili dvije rečenice (npr. i, ali, već, no, ili, a,...)
d) usklici – izražavaju neki osjećaj, raspoloženje, doziv ili zvuk u prirodi
e) čestice – riječi koje služe za oblikovanje i preoblikovanje rečenica i dijelova rečenica (zar, ne, li, god)

7. PROMJENJIVE VRSTE RIJEČI

To su: imenice, zamjenice, pridjevi, brojevi, glagoli

a) imenice – riječi kojima imenujemo bića, stvari, pojave
Dijele se na *opće(čovjek, muž, žena,...) i vlastite (Ivan, Velebit,...), te na konkretne(stol, stolica, knjiga,...) i apstraktne (mašta, duša, bijeg,..).*
Gramatičke kategorije imenica: rod (m.,ž.,s.r.), broj (jednina, množina), padež (N,G,D,A,V,L,I).

b) zamjenice – riječi koje zamjenjuju druge riječi.

Vrste zamjenica: *lične* (ja, ti, on, ona, ono; mi, vi, oni, one, ona), *povratne* (sebe, se), *posvojne* (moj, tvoj, njegov, njezin; naš, vaš, njihov), *povratno-posvojna* (svoj), *pokazne* (ovaj, taj, onaj, ovakav, takav, onakav, ovolik, tolik, onolik), *upitne i odnosne* (tko, što, koji, čiji, kakav, kolik), *neodređene* (netko, nešto, nečiji, nekakav, nitko, ništa, ničiji, itko, išta, svatko,...)

Gramatičke kategorije zamjenica: rod, broj, padež.

c) pridjevi - riječi koje kazuju *kakvo je što, čije je što i od čega je što.*

Podjela pridjeva: *opisni ili kvalitativni (označuju kakvo je što; velik, malen, dobar,...), gradivni ili materijalni pridjevi (označuju od čega je što; drveno, kameno), posvojni ili posesivni pridjevi (označuju čije je što; bratov, sestrin).*

Po obliku pridjevi se dijele na *neodređene (crven, žut,...) i određene (crveni, žuti,...).*

Pridjevi se *dekliniraju i kompariraju.* U komparaciji pridjeva razlikujemo tri stupnja: *pozitiv (lijep, dobar,...), komparativ (ljepši, bolji,...) i superlativ (najljepši, najbolji,...).*

Gramatičke kategorije pridjeva: *rod, broj, padež.*

d) glagoli - izriču *radnju, stanje i zbivanje.*

Podjela glagola:

1. glagoli po značenju (gl. radnje, stanja, zbivanja)
2. glagoli po vidu (svršeni, nesvršeni, dvovidni)
3. glagoli po predmetu radnje (prelazni, neprelazni, povratni)
4. glagolska stanja (aktiv, pasiv)
5. glagolski načini (imperativ, kondicional I., kondicional II.)

e) brojevi – izriču koliko čega ima i koje je što po redu;

Brojevi koji izriču točnu količinu čega zovu se *glavni brojevi (jedan, dva, tri,...)*, a oni koji izriču koje je što po redu zovu se *redni brojevi(prvi, drugi, treći, četvrti,...).*

Riječi koje su *po značenju* brojevi, a *po obliku* imenice zovu se *brojevne imenice (stotina, tisuća, milijun, milijarda,...)*

Riječi koje su *po značenju* brojevi, a *po obliku* pridjevi zovu se *brojevni pridjevi (dvoji, dvoja, dvoje; troji, troja, troje,...)*

8. GRAMATIČKO USTROJSTVO REČENICE

Gramatičko ustrojstvo rečenice čine **samostalni** (S, P, O, PO) i **nesamostalni (**At., Ap.) članovi.
Padeži se također dijele na *samostalne(N, V)* i *nesamostalne(G, D, A, L, I).*
Kategorije: *lice, broj, vid, vrijeme.*

a) predikat (radnja), glavni u rečenici, «otvara» mjesto ostalima
b) subjekt (vršitelj radnje); kategorije: *rod, broj, padež.*
c) objekt (predmet radnje); dijeli se na *izravni (bliži, u A; On vozi auto.)* i *neizravni (dalji, u ostalim padežima; Upravlja letjelicom.)*
d) priložne oznake (okolnosti vršenja radnje); vrste: PO *mjesta,* PO *vremena,* PO *načina*, PO *količine,...Npr. Pisati ovdje., Pisati u učionici.,...)*
e) atribut (dodatak imenici, pobliže označava imenicu); može biti *pridjevski* (pridjev, zamjenica, imenica, broj; *npr. šarena* haljina, *star* čovjek, *prvi* dan, ...) i *imenički* (imenica; *npr. Dodaj mi čašu vode.)*
f) apozicija (imenica koja pobliže označava imenicu; slaže se *u rodu, broju i padežu; npr. sin Ivan, grad Zagreb; iznimke: rijeka Dunav, grad Požega, grad Vinkovci,...)*

9. NEZAVISNO SLOŽENE REČENICE

- rečenice koje se *sklapaju povezivanjem* *pomoću veznika* *(osim rečeničnog niza)* *i* *neovisne* *su jedna o drugoj.*

Vrste: a) rečenični niz – nezavisnosložene rečenice u kojoj su nanizane rečenice bez veznika; *npr. Dajte mu zraka, dim će ga zagušiti.*

b) sastavne rečenice – povezuju se *veznicima: i, pa, te, ni, niti; Sjede i pišu.*

c) rastavne rečenice – povezuju se *veznikom ili; npr. Ili jesmo, ili nismo.*

d) suprotne rečenice – povezuju se *veznicima: a, ali, nego, no, već; npr. Sjede ali ne pišu.*

e) isključne rečenice – povezuju se *veznicima: samo, samo što, jedino, jedino što, tek; npr. Svi su spavali , jedino je Marija bila budna.*

f) zaključne rečenice – povezuju se *prilozima: dakle, stoga, zato; npr. Mislim, dakle postojim.*

10. ZAVISNO SLOŽENE REČENICE

- rečenice koje se *sklapaju uvrštavanjem (osim rečenica bez veznika)pomoću veznika i jedna rečenica (zavisna) ovisi o drugoj (glavnoj).*
- Vrste: predikatne, subjektne, objektivne, priložne (mjesne, vremenske, načinske,...), atributne,...
- a) predikatne - *zavisna* rečenica se odnosi prema *glavnoj* kao imenski dio njezina predikata; povezuju se *odnosnim zamjenicama (tko, što, koji, čiji,...) u službi veznika.Npr.* Ja sam *koji jesam.*
- b) subjektne – *zavisna* rečenica služi *glavnoj* kao subjekt i odgovara na pitanja *tko? što? Npr. Tko čeka,* dočeka.
- c) objektne – *zavisna* rečenica se prema predikatu *glavne* rečenice odnosi kao objekt; odgovara na pitanja *koga? što? Npr.* Ispričat ću ti *što sam doživio.*
- Zamjenom *upravnog govora neupravnim* nastaje *objektna rečenica: npr. On reče: Idem u školu. – On je rekao da ide u školu.*

LEKSIKOLOGIJA, LEKSIKOGRAFIJA

1. leksem – *(grč. lexis – riječ)* ukupnost svih oblika koje ima jedna riječ
2. leksik – *(grč. lexikos – koji se odnosi na riječ)*tvore svi leksemi hrvatskoga jezika (Dijelimo ga na *opći ili općeuporabni leksik i stručni leksik*)
3. leksikologija – znanstvena disciplina koja proučava *individualnu osnovu riječi;* zajednički naziv za niz posebnih disciplina *(leksička semantika/ proučava značenje riječi, tvorba riječi, onomastika/proučava značenje i tvorbu vlastitih imena, frazeologija/proučava frazeme, jezično posuđivanje, jezični purizam/čistunstvo).*
4. leksikografija – disciplina nerazdvojno povezana *uz leksikologiju,* znanost o načelima i metodama *sastavljanja rječnika.*

SINONIMIJA (SINONIM)

Sinonim – leksem istog sadržaja, različitog izraza; *npr. muzika – glazba, sat – ura, tuga – žalost, veselje – radost,...*
Sinonime možemo podijeliti na *bliskoznačnice (međusobno zamjenjive samo u nekim kontekstima, npr. naraštaj, pokoljenje, generacija)* i *istoznačnice (međusobno zamjenjive u svim kontekstima, npr. ljekarna – apoteka, povijest – historija, sustav – sistem).*

Primjer bliskoznačnice: leksem *muž* ima četiri značenja: *oženjen muškarac/ odrastao muškarac/ hrabar čovjek, junak/ seljak, siromah;* a leksem *suprug* ima samo jedno značenje: *oženjen muškarac.*

HOMONIMIJA (HOMONIM)

Homonim – leksem istog izraza, a različitog sadržaja; *npr. kosa – kosa – kosa, atlas – atlas,...*

Homonimi se dijele na *oblične (morfološke; vezane uz određene morfološke kategorije: Moj djed ima pet unuka (m. ili ž. roda), para : G mn. para ili 3.l. jed. prezenta gl. parati)* i *leksičke(podudarnost nije morfološki uvjetovana; atlas/zbirka zemljovida – atlas/tkanina, bor/ vrsta četinjače – bor/ kemijski element).*

Podvrste: a) homografi (istopisnice/razlikuju se u naglasku) – npr. pas – pas, grad – grad, luk – luk,...)

b) homofoni (istozvučnice/ razlikuju se u pisanju, npr. u velikom ili malom slovu) – npr. Višnja – višnja, Rijeka – rijeka,...)

ANTONIMIJA, ANTONIMI

Antonimi – kontrasti/ suprotnosti/ opreke

Antonimski par – dva leksema suprotnih značenja (dan – noć, crn – bijel, kupiti – prodati,...)

Podjele antonima:

1. Podjela po podrijetlu: a) raznokorijenski (istina – laž, živ – mrtav,...)
   b) istokorijenski (nadvožnjak – podvožnjak, naoružati – razoružati,...)

2. Podjela po naravi značenjske opreke :
   a) binarni (*značenjski suprotni:* dječak – djevojčica, istinit – lažan, istina – laž,...)
   b) stupnjeviti (*između njih postoji srednji član:* malen – velik, mlad – star, visok – nizak)
   c) obratni (pradjed – praunuk, ispod – iznad, izgubiti – dobiti,...)

◆ ◆ ◆

◆ višestruka antonimija: *jednim značenjem višeznačnica je suprotna jednom, a drugim drugom leksemu;*

Npr. pridjev **star:** a) koji je u kasnijoj životnoj dobi < opreka: **mlad**
b) koji je rabljen/ upotrebljavan < : **nov**
c) koji po osobinama pripada prošlom vremenu < : **moderan**

◆oksimoron : *povezivanje značenjski suprotstavljenih leksema* (grč. oksvs = oštar + moros = lud: npr. *luda pamet, stara mladost, skromna raskoš, pametna glupost,...)*

LEKSIČKO POSUĐIVANJE

- svako preuzimanje neke jezične jedinice iz jednog jezika u drugi
- posuđenice: sve jedinice posuđene iz nekog jezika

Podjela posuđenica:

a) primljenice: riječi koje smo uzeli jer nismo imali svoje; primljene su vrlo rano i danas neprepoznatljive kao riječi stranog podrijetla.

Npr. turski: *boja, čarapa, šećer, bubreg, ćelav*
njemački: *šunka, šminka, puška, krumpir, palačinke*

ruski: *iskren, odličan, točka*
talijanski: *baraka, banka, makaroni/špageti, pizza, čavao*
grčki: *livada, krevet*
mađarski: *cipele, var (varoš: grad): Bjelovar,Varaždin*

b) tuđice (barbarizmi): prepoznatljive su u jeziku, nisu potrebne jer imamo svoju riječ

Npr. turcizmi: *sokak, avlija, peškir*
rusizmi: *izviniti, podozrivost (sumnjičavost), dozvoliti (dopustiti), tjelohranitelj*
germanizmi: *šoferšajba, hauba, dinstati(pirjati), faširati, šnicla, pohati(pirjati), knedle(okruglice), šnajder, šrafciger(odvijač),...*
talijanizmi: *maneštra, preša, šufit, šugaman, kantat, pjažat,... (čak. dijalekt)*

c) internacionalizmi – posuđenice koje u više jezika imaju isto osnovno značenje i u osnovi isti izraz *(javljaju se najmanje u tri jezika)*

- pretežno potječu iz grčkog i latinskog (europeizmi; npr. *stil, valcer, viza,...)*
- internacionalizmi iz živih jezika:
  talijanizmi: *žiro, saldo, banko-mjenica (bankarstvo, pjano, pjanisimo, solfeđo, opera (glazba)*
  anglizmi *(engleski)*: *golf, faul, aut, time-aut, bake-hand, for-hand (sport); miting, lider, budžet (politika)*
  galicizmi *(francuski): akvarel, gvaš, retuš (likovne umjetnosti); ataše (diplomacija)*
  bohemizmi *(češki)*: robot *(rabotati- raditi)*
  hrvatski: *kravata*

RASLOJENOST LEKSIKA

1. Vremenska raslojenost leksika

- pokazuje kako se leksik razvijao u povijesnim tijekovima, kako je pratio povijesna, društvena i kulturna zbivanja

1) aktivni leksik – čine riječi koje su česte u upotrebi
   Dijele se na: a) povratnice (*ponovno vraćene iz pasivnog leksika: putovnica, pristojba, tisuća,...)*
   b) pomodnice *(riječi koje su u modi: šminker, panker, bitlesice,...)*
   c) novotvorenice *(neologizmi; novostvorene riječi)*
   d) individualne tvorenice (*novostvorene riječi nekog pisca, znanstvenika, djece)*

2) pasivni leksik – čine riječi koje su rijetke u upotrebi
   Dijele se na: a) historizme *(nisu u upotrebi zbog promijenjenih društveno-povijesnih okolnosti: ban, kmetstvo, mjesna zajednica,...)*
   b) arhaizmi *(zastarjele riječi: -izrazno: lisje < lišće; - sadržajno: vrač >liječnik; - tvorbeno: lipost > ljepota)*

2. Prostorna raslojenost leksika

- pokazuje kako je leksik rasprostranjen u određenom prostoru

1) lokalizmi – riječi koje pripadaju mjesnom govoru *(npr. gospar – Dubrovnik, đeložija – Split,...)*

2) regionalizmi – riječi zajedničke jednoj regiji *(npr. šporet/ špaher – Istra)*

3) dijalektizmi – riječi koje pripadaju jednom hrvatskom narječju *(kajkavskom/ čakavskom/ štokavskom)*
◆ Prema nazivu narječja u hrvatskom jeziku razlikujemo: čakavizme *(tovar > magarac)*, kajkavizme *(hiža > kuća)*, štokavizme *(bječva > čarapa*).

3. Funkcionalna raslojenost leksika

- pokazuje kako je leksik raspoređen u funkcionalnim stilovima
- zbog svog funkcionalnog ograničenja sve se riječi ne pojavljuju jednako često u svakom kontekstu; *izbor riječi ovisi o funkciji teksta*

◆ funkcionalni stilovi hrvatskog jezika su: književno-umjetnički/ beletristički *(značajke: subjektivnost, osjećajnost, prenesena značenja, ...)*, novinarski/ publicistički *(značajke: objektivnost, aktualnost, pristupačnost,...)*, znanstveni *(značajke: objektivnost, stručni pojmovi, nema prenesenog značenja,...)*, poslovni/ administrativni *(objektivnost, kratke rečenice, stereotipne fraze, upotreba skraćenica,...)*, razgovorni/ kolokvijalni *(subjektivnost, slobodan izraz, kratke rečenice,...).*

K NJ I Ž E V N O S T

I. KNJIŽEVNI RODOVI: 1. LIRIKA 2. EPIKA 3. DRAMA
(obilježja, vrste)

II. KNJIŽEVNA RAZDOBLJA:
1. **Antička književnost** (**trajanje: 8. st. pr. n. e. do 5. st.)**, opća obilježja grčke ili rimske književnosti ili glavni predstavnici i djela)
2. **Srednji vijek u Europi** (trajanje: **5. do 15. st.**, obilježja, osnove epike, lirike i drame)
3. **Srednji vijek u Hrvatskoj** (trajanje: **8. do 15. st,** obilježja, proza- povijesni tekstovi/Bašćanska ploča, poezija, drama)
4. **Humanizam i predrenesansa u Europi** (**trajanje: 13. i 14. st., Italija**, obilježja, nabrojiti predstavnike, izabrati jednog i njegovo djelo)
5. **Renesansa u Europi** (**trajanje: sredina 14. do kraja 16. st.**, značajke, predstavnici, izabrati jednog i njegovo djelo)
6. **Renesansa u Hrvatskoj (trajanje: 16. st.,** obilježja, predstavnici, izabrati jednog i njegovo djelo)
7. **Barok, klasicizam i prosvjetiteljstvo (trajanje: barok- 16. do 18. st., klasicizam –17. st., prosvjetiteljstvo – 18. st.,** opća obilježja i kratka usporedba sva tri smjera, predstavnici, izabrati jednog predstavnika iz bilo kojeg smjera)

8. **Barok u hrvatskoj književnosti (trajanje: 17. st. ,** obilježja, krugovi, predstavnici, izabrati jednog i njegovo djelo)
9. **Romantizam u Europi (trajanje: 1800. do 1830.**, obilježja, tematika, predstavnici, izabrati jednog i njegovo djelo)

10. Hrvatski narodni i književni preporod (trajanje: 1830. do 1860., obilježja, obavezno spomenuti da tada nastaje hrvatski književni jezik na štokavskoj osnovici, predstavnici i djela)
11. Realizam u Europi (trajanje: 1830. do 1870., obilježja, predstavnici, odabrati jednog i njegovo djelo)
12. Realizam u Hrvatskoj (trajanje: 1880. do 1895., obilježja, teme, tematika, predstavnici, odabrati jednog i njegovo djelo)
13. Modernizam u Europi (trajanje: posljednja dva desetljeća 19. st., obilježja, smjerovi-ukratko, predstavnik i djelo)
14. Moderna u Hrvatskoj (trajanje: 1895. do 1914., obilježja – bečka i praška skupina, mladi i stari, predstavnici, odabrati jednog i njegovo djelo)
15. Književnost avangarde u Europi (trajanje: oko 1. svjetskog rata, obilježja, smjerovi, navesti značajke dva smjera)
16. Suvremena proza, vrste modernog romana (nabrojiti predstavnike, odabrati dva za interpretaciju)
17. Ekspresionizam u Hrvatskoj (trajanje: 1914. do 1928., obilježja – struje: artistička i nacionalistička, predstavnici, A: B: Šimić – pjesme)

18. **Franz Kafka ili Albert Camus –** odabrati jednog predstavnika, reći nešto o njegovoj biografiji i odabranom djelu
19. **Miroslav Krleža** (ukratko o biografiji, faze stvaralaštva i djela, odabrati jedno djelo za interpretaciju)
20. **Ivo Andrić** (ukratko o biografiji, djela – odabrati jedno za interpretaciju)
21. **Drama 20. stoljeća u Europi (dva moderna kazališta:** kazalište apsurda i epsko kazalište, predstavnici, obilježja, usporedba)
22. **Hrvatska književnost od 1929. do 1952. (**obilježja, smjerovi, predstavnici, odabrati pjesmu jednog pjesnika za interpretaciju)
23. **Druga moderna u hrvatskoj književnosti** (**trajanje: 1952. do 1968.,** obilježja, časopisi, predstavnici, odabrati pjesmu jednog pjesnika za interpretaciju)
24. **Ranko Marinković ili Vladan Desnica** (odabrati jednog autora i njegovo djelo za interpretaciju)
25. **Suvremena hrvatska književnost** (obilježja, vrste predstavnici i djela – nabrojiti)